БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының
Тыва область болгаш Кызыл хоорай комитеттериниң,
ажылчы чоннар депутаттарының область Совединиң органы

1925 чылда үндезилетинген

1954 ДЕКАБРЬ 8 СРЕДА № 242 (3170)

ӨРТЭЭ 20 КОП.

1954 чылдың декабрь 12 — РСФСР-ниң Улус судтарынга соңгулдаларның хүнү.

СУРГААЛДА — ПАРТИЙЖИ УДУРТУЛГАНЫҢ ЧУГУЛА ЧЕПСЭЭ

Коммунистиг партияның XIX съездизиниң салган сорулгалары чер-черниң партия, совет организацияларынга улуг негелдени салган. Олар болза, ажыл-агый, культура тургузуушкунунуң янзы-бүрү адырларынга удуртулганы улам экижидер, партияның болгаш чазактың айтышкыннарын күүседир талазы-биле боттарының ажылының стилин болгаш методун хүн-бүрү сайзырангайжыдар хүлээлелиг.

Совет экономиканы хөгжүдериниң, көдээ ажыл-агыйны улам ынай көдүреринің болгаш улус хереглелиниң нүүдериниң калбартырының талазы-биле совет улустуң мурнунда тургустунган сорулгаларны чедишкинниг күүседири партия организацияларының удуртукчу ажылының стилин болгаш методун экижидериниң дыка хамаарлыр.

Партийжи удуртулганың методун сайзырангайжыдарын, партия, совет органнарының ажылдакчыларының бүгү күүнүн кижилер-биле дириг ажылды, хамыктың мурнунда партия аппарадының бүгү звеноларының ажылдакчыларынга тодаргай сургаалданы күштелдиринче угландырарын, удуртулганың канцеляр-бюрократтыг стилин узуткаарын, кижилер-биле организастыг ажылды хөй саазыннар бижир, медээлер чыр чорук-биле солун орар чорукту болдурбазын партия негеп турар.

Шын удуртулганың үндезини, организастыг ажылда кол чүүл болза, кижилерниң шилилгези, күүселдениң хыналдазы болур. Партияның болгаш чазактың шиитпирлерин күүседиринге, боттарының ажылына четпестерни илередиринге болгаш узуткаарынга, ажыл-агый, культура тургузуушкунунуң бүгү участоктарынга чедишкиннерни хандырарынга күүселдениң хыналдазы канчаар-даа аажок улуг рольдуг болуру партия, совет органнарының ажылының дуржулгазынга бадыткатынган.

Партия, совет организацияларының ажылынга практиктиг дузаламчы биле күүселдениң хыналдазы бот-боттарындан чарылбае харылзаалыг дээрэин амыдыралдың дуржулгалы бодуу-ла көргүзүп турар. Сорулга болза, үстүнде турар органнарның шиитпирлериниң чер-черге күүселдезин хынавышаан, ажылдың четпестерин илередип, илерээн четпестерни узуткар талазы-биле партия аппарадының ажыллакчыларын, партия эге организацияларының секретарларын үргүлчү сургаары болур. Чүүү канчаар кылырын, ону чүге кылыр апарганын ажылдакчыларга тодаргай чугаалап бээри чугула.

Будуку ажылдакчыларны сургаарынга бүүдүрелгениң күүү болгаш ажылдың дуржулгазын дамчыдары улуг ужур-дузалыг. Сургаалданы шын кылыр, ажылдакчыларны шын өөредир талаада, удуртукчу бүрүү амыралды эки билир, партия эге организациялары-биле болгаш кадрлар-биле быжыг харылзааны тудар херек.

СЭКП Төп Комитединиң сентябрь Пленумунуң негелделеринге дүүштүр, партия райкомнарының ажылдакчылары партияның будуку организацияларынга үргүлчү барып турар апарганнар. Улут-Хем районнуң удуртур ажылдакчылары мооц мурнунда партия эге организацияларынга хөлөр барып тургулаан, ынчаарга амгы үеде партия райкомунуң бюро кежигүннери, секретарылары колхозтарга, партия организацияларынга үргүлчү болгаш узун хуусаалыг барып турар апарганнар.

СЭКП райкому сөөлгү үеде хожуданчай колхозтарже улуг кичээнгейни салып турар. Ылангыя Калинин аттыг, Сталин аттыг болгаш «Партияның XIX съездизи» колхозтарга СЭКП райкомунуң секретарылары боттары үргүлчү барып, партия организацияларының ажылынга практиктиг дузаны көргүзүп келгеннер. Партия эге организацияларының секретарларынга тодаргай сургаалда болза, ол колхозтарга партийжи-организастыг болгаш политиктиг ажылдарны өөредирин, коммунистерниң мурнакчы ролун көдүрери хандырган.

Ынчалза-даа партийжи удуртулганың чугула методу болур сургаалданың улуг ужур-дузазын үнелевейн турар партия райкомнары бар. Оон чижээнге СЭКП Чаа-Хөл райкому кирер. Ол райкомнуң секретары эш Фетисов партия эге организацияларының секретарларын, райкомнуң инструкторларын сургаарын сонуургавайн келген, ынчаарга инструкторлар боттарының ажылының практиказынга удуртулганың ол кол методун база-ла ажыглавайн турарлар.

Партия райкомунуң инструктору эш Сундуй партия ажылының кандыг бир айтырыының талазы-биле райком секретарының сургаалдазын алган таварылганы билбес болуп турар. Ындыг четпестер Барын-Хемчик, Бай-Тайга районнарда база бар.

Партийжи удуртулгага сургаалданың ролун үнелеп көрбес чорукту моон сонгаар боллурбас херек. Сургаалданы организастыг ажыл-биле тодаргай холбаштырары чугула. Кадрларны ажылдың дуржулгазы биле чепсеглээри, оларны хүн-бүрү сургаары партия аппарадының ажылдакчыларының, ылангыя СЭКП райкомнарының секретарларының чугула хүлээлгези болур.

Амгы үеде партия райкомнарының аппарадында инструкторларның ролүн улам бедидери чугула. МТС-ниң, колхозтарның болгаш совхозтарның партия эге организациялары-биле райкомнарның харылзаазын инструкторлар улам күштелдирер хүлээлелиглер.

Партия райкомнарының секретарылары инструкторларның ажылын сайзырангайжыдар, оларның ажыл-чорудулгазын башкарар, оларны доктаамал сургаар болгаш партия ажылының дуржулгазынга өөредир ужурлуг.

Партия организациялары-биле, бүгү коммунистер-биле дириг харылзаа, амыдыралды эки билири, кадрларны мергежилдии-биле сургаары областың партия организациязының организастыг болгаш политиктиг ажылдарының нинтя деңнелин көдүреринің үндезини болур.

Округтуң соңгулда мурнунуң хуралы

ТУРАН. (Телефон-биле). Бии-Хем районнуң көрүштүг шиметинген культура бажыңынга декабрьның 1-де округтуң соңгулда мурнунуң хуралы болган, анда 500 ажыг төлөөлекчилер олурушкан. Хуралды райкүүскомнуң даргазының оралакчызы эш Хомутов эге сөзү-биле ажыткан.

Улус судтарынга амгы соңгулдаларның дугайында эш Красенинников илеткел кылган. Капиталистиг чуртларда буржуаз суд соңгулдаларының реакцылыг утказын, совет судтуң улусчу, өзулуг демократтыын илеткелчи дончулаан илереткен. Бии-Хем соңгулда округунуң талазы-биле улус шиитпирлерин кандидатура кылыр депшитиргеш эш Иван Федорович Петуховту база улус төлөөринге кандидаттар кылдыр депшиткен 66 кижини регистрааның дыңнатпышаан, соңгулдалар хүнүнде чаңгыс эп-сеткиллиг бадылаарынче бүгү соңгукчуларны кыйырган.

Хуралга санал берген кижи бүрүзү чоннуң чаңгыс эп-сеткиллиин илередип турган. Эш Иван Федорович Петуховтуң сес алгаш, чугаалааны болза:

— Коммунистиг партиявыстың удуртулгазы-биле, эргим соңгукчулар силерниң дузанар-биле, мен улус судунуң шиитпирлерге кандидатура кылыр депшитиргеш, ооң ажыл-чорудулгазын, ажылчы чоннуң, Коммунистиг партияның хөрөө дээш бердинген, могаг чок, ак-сеткилдиг ажылдаарын данныраглаан.

Улус шиитпирлерге кандидат бодунуң соңгукчуларынга

Кызылдың чөөн соңгулда округунуң талазы-биле улус судунуң шиитпирлерге кандидатура кылдыр дааранылга комбинадының коллективинден депшитиргеш эш Ольга Петровна Губина бодунуң соңгукчулары-биле ужуражып турар. Декабрьның 6-да типографияның № 6 соңгулда пунктузунга хөй кижи киржикчилиг хурал болган.

Амгы соңгулдаларның талазы-биле агитпункт эргелекчизи эш Степанчуктуң илеткелиниң соонда саналдар эгелээн. Улус шиитпирлерге кандидат эш О. П. Губина сес алгаш, бодунуң ажыл амыдыралын дончу илеретпишаан, соңгукчуларның улуг идегелин шынзыдып шыдаарын, Төрээн чуртунуң, ажылчы чоннуң, Коммунистиг партияның хөрөө дээш бердинген, могаг чок, ак-сеткилдиг ажылдаарын данныраглаан.

Улус төлөөзинге төлептиг кандидат

Кызыл районнуң «ТАРН XII Улуг хуралы» колхозунуң почтачызы 74 хырлыг Ф. Боносов ирей чоннуң мурнунга хүлээлгезин ак-сеткилдиг күүседип, почтаны Кызылдан неделяда ийи катап кээп ап турар болгаш колхозчуларның чагылгаларын, чагааларын өй-шаанда чедирип берип турар. Ол, колхозчуларның хүндүткелин чедип алган.

Колхозчуларның нинти хуралы Федор Степановичнин районнуң улус судунуң улус төлөөзинге кандидадынга депшиткен. Эш Боносов районнуң улус судунуң улус төлөөзинге мооц мурнунда ийи катап соңгуткан.

Европа чурттарының Москва чөвүлел хуралының Декларациязын совет улус изии-биле деткип турар

Тайбың болгаш улустар аразынга найырал дээш

Москваның электролампа заводу... Европага тайбыңны болгаш айыыл чок чорукту хандырарының талазы-биле европа чурттарының Москва чөвүлел хуралының ажылының доозулганынга холбаштыр декабрь 3-те нинти заводтуң митингизинге чыылганы дег ындыг хөй улус залга кажан-даа чыглып көрбээн.

Завод комитединиң даргазы Новобытов митингини ажыткан. Партия комитединиң секретары Марсовка ол сес берген. Чөвүлел хуралга киришкен чазактарның эң соңгу дыңнадыгларын болгаш Декларациязын солунларга парлаанының дугайын ол чыылганнарга чугаалаан.

Бүдүрүлгениң хөй муң кижилиг коллективиниң төлөөлекчилери удаа-дараалаштыр чугаалаанар. Электроламналар цехиниң ажылчыны Селиверстова индирге үнүп келген.

— Бистер, иелер дайынның бужарбаңк чоруунга чүрэвистиг ханыындан удур бис. Москвага ат салдынган Декларацияны изии-биле байырлап тур бис. Делегейниң чаа дайынын кыпсырынче чүткүп турар бүгү-ле кижилерге ол Декларация сагындырыг болур деп—ол чугаалаан.

Слесарь-механик Малинкиниң чугаазын чыылганнар кичээнгейлиг дыңнаанар. Оон чугаалааны болза:

— Сеточно-электри цехинин ажылдакчыларының коллективи Декларацияны сеткилдиң ханышкыны-биле уткаан. Москва чөвүлел хуралы демократтыг лагерьниң улустарының бүгү делегейге тайбыңны камгалаарынче болгаш быжыглаарынче чүткүлүн болгаш күзел-соруун база катап көргүскен.

Тайбыңның дайзыннары делегейниң чаа дайынын өскүдүринче, өске бүгү улустар-биле бистиң найыралдыг чурттаарывыска шаптык ужураштырарынче чүткүп турарлар. Бистиң тайбың чурттагавысты үрээринче оларның оралдажышкыны тайбыңга ынакшылдыг улустарның каттышкан күштериниң күштүг ойтур соңгуушкунунга таваржыр дээрэин тайбыннын болгаш демократиялыг дайзыннары билзиннер. Бистиң улузувус Коммунистиг партиязы болгаш Совет улузы сырый каттышкан. Ол болза, бистиң күжүвүс, ол болза, тайбың дээш демиселге чедишкиннериң үнер дээр.

Оон соонда улуг мастер Судомойкин сес алган. Барын Германияны катап чепсеглээринче угланган чаңгыс талалыг париж дугуржулгаларынга ат салдынганы-биле холбаштыр Европага тургустунган байдалды Европа чурттарының Москва чөвүлел хуралы бүгү тала-биле көрген деп ол чугаалаан. Совет Эвилелинин болгаш улус демократиязының чурттарының улустары герман милитаризмни катап тургузарының планнарынга удур боттарының килеңниг үүнүн көдүрүп турарлар.

Электроламналар цехиниң ажылчыны Фильченкова, кол инженерниң оралакчызы Кондрашева болгаш өскелер-даа база чүве чугаалаанар.

Нинти заводтуң митингизиниң киржикчилери Декларацияны изии-биле деткээн резолюцияны хүлээп алган болгаш тайбың бөгө улустар аразынга найырал дээш кызымак демисежиринче боттарының шиитпирлиин медеглээннер.

(СЭТА).

Тудугжуларның сөзү

«Тыва тудуг» трестизинин бүгү цехтеринге болгаш тудуг объектилеринге Москва чөвүлел хуралынга киришкен күрүнелериниң чазактарының Декларациязы-биле танышкан хөй кижи киржикчилиг митингилер болгулаан.

Тудугжулар Декларацияны чаңгыс эп-сеткил-биле деткээннер. Коллективтиң сураглыг дашчызы Василий Цакановтуң чугаалааны болза:

—Агрессорлар бисти мегелеп шыдавас. Чүге дээрге, бисти Коммунистиг партия тайбыңны камгалаарынга болгаш серемчилелдиг болур чорукка кижизидип турар. Бистер тайбыңны бодувустуң күш-ажылывыс-биле быжыглаар ужурлуг бис. Мен хүн бүрүде бүдүн чартык корканы күүселдирин хүлээнип тур мен. Ол мээң тайбыңның хөрөөнге салыышкыным болур.

—Мен бо Декларацияны изии-биле деткип тур мен,—деп бызаңчы эш Пермяков улуг көдүрүүшкүн-биле чугаалаан.

—Чүге дээрге, ында тайбынга ынакшылдыг, депшилгелиг кижи төрелгетениң ыдыктыг күзелин —тайбыңның политиказын илергейлеп турар. Тайбыңны быжыглаарынга салыышкын кылдыр бүдүрүлгениң хүн нормазын үргүлчү ийи катап ажыр күүселдирин хүлээнип тур мен.

Коллективтиң слесарьлары, механизаторлары, токарьлары, монтажчылары Декларацияны чаңгыс эп-сеткил-биле деткивишаан, декабрьның бүдүрүлге планын 150 хуу күүселдирин хүлээнгеннер.

Агрессияның организакчылэрынга сагындырыг

ТАШКЕНТ. Европага тайбыңны болгаш айыыл чок чорукту хандырарының талазы-биле европа чурттарының Москва чөвүлел хуралының ажылын узбек улус улуг сонуургал-биле хайгаарап көргеннер. Парлатынган Декларация Узбекистанның ажылчыннарының, колхозчуларының, эртем болгаш культура ажылдакчыларының изиг чүүлдүгзүүшкүнүн болдурган.

Декларацияны чугаалажып, Ноорунге холбаштырган хөй кижилиг митингилер болгаш хуралдар хүндүс фабрикаларга болгаш заводтарга, колхозтарга болган. «Ташсельмаш» заводунуң коллективиниң митингизинге слесарь Гулям Заиров чүве чугаалаан. Оон чугаалааны болза:

— Москвага ат салдынган Декларацияны изии-биле чүүлдүгзүүп тур мен, чүге дээрге, ол документ өске чурттарның улустары-биле тайбың болгаш эптиг чурттаарынче чүткүп турар совет кижилериң сагыш-сеткилин болгаш күзел-бодалын илередип турар.

Инженер Н. Новаченконуң медеглээни болза:

— Москва чөвүлел хуралының киржикчилери күрүнелериниң чазактарының Декларациязын тайбыңның болгаш социализмниң күжүнүң күчүлүүн болгаш сыры каттышканын херечилеп турар. Тайбынны болгаш бүгү-нинти айыыл чок чорукту быжыглаарынче угланган политика тайбыңга ынакшылдыг бүгү улустарның эрге-ажыктарынга дүгжүп турар. Совет улус бүгү делегейге тайбыңны камгалаарынга долу шиитпирлиг.

Машина тудукчулары чаңгыс эп-сеткилдиг хүлээп алган резолюциязынга Декларацияның текстизин изии-биле чүүлдүгзүүп турарын болгаш Төрээн чурттуң күчүзүн кызымаккай күш-ажыл-биле быжыглаарынга боттарының беленин медеглээннер.

Хөй кижилиг митингилер болгаш хуралдар Ташкентиниң Сталин аттыг пестаавы комбинадынга, Узбекистанның кайыслалының демир орукчуларының, тудугжуларының, идик кылыкчыларының, даараныкчыларының, эртем институттарының болгаш албан чергелериниң коллективтеринге болуп эрткилээн.

(СЭТА).

«Тайбыңның күчүлүг күштеринге бүзүрээр бис»

БАКУ. Европага тайбыңны болгаш айыыл чок чорукту хандырар талазы-биле европа чурттарының Москва чөвүлел хуралының киржикчилери күрүнелериниң чазактарының Декларациязынга алдар болдурган митингилер Бакунуң нефть тывыштарынга, заводтарынга болгаш фабрикаларынга болуп эрткилээн. Хостуг болгаш аас кежиктиг азербайджан улустуң төлөөлекчилери—бөдүүн нефтичилериниң болгаш сураглыг эртемденнериниң митингилеринге чүве чугаалаанар тайбыңның болгаш социализмниң күчүлүг күштеринге идегелдиниң дугайын болгаш боттарының тайбың күш-ажылын камгалаарынга бүгү-ле чүүлдерни кылырынга беленинин дугайын чугаалаанар.

Хоорайның мурнакчы бүдүрүлгези — Сталинский районнуң бешки нефть тывыш чери. Оон коллективи неделя мурнунда кывар чүүл тывыжыңын чыл планын күүселкен. Митингиге бир дугаарында инженер Фатулла Ахмедов чүве чугаалаан:

—Москва чөвүлел хуралынга хүлээп алдынган Декларация болза, бистиң кижи бүрүвүстүң, бүгү совет улустуң күзел-соруун илередип турар-дыр. Бо кыйгырыг тайбыңга ынакшылдыг улустарның кошканың дугайын эвес, а харын оларның көстүп көрбээн күчү-шыдалының болгаш сырый каттышканының дугайын чугаалап турар. Декларация-биле кады бистер: дайынны өөскүтпес бис! деп чугаалаар бис.

Оператор Кязим Рамазановтуң чугаалааны болза:

—Бистиң тайбың болгаш өөрүшкүлүг чуртувустуң девискээринде кайгамчыктыг чүүлдер болуп турар. Бистер чаа-чаа хоорайларны, электростанцияларны, школаларны дайынның каразы кылыры-биле тутпаан бис. Совет кижи дайынга ажыктыг чүүлдерни кылбайн турар! Бистер бодувустуң аас-кежиниске болгаш бистиң ургларывыстың аас-кежиниге ажылдап турар бис. Тайбыңның болгаш чаа амыдыралдың тургузуушкунунуң улуг хөрөөниң камгалалынче угланган Москва чөвүлел хуралының Декларациязынга чүректиң ханыындан байырлап тур мен.

Декларацияны изии-биле деткип турар чугааларны митингиге нефть мастери Акэш Мелик-Карамов, геолог Евгений Мясников болгаш өскелер-даа чугаалаанар. Нефть тывыжыңын ажыдакчыларының чаңгыс эп-сеткилдиг хүлээп алганы резолюцияда медеглеп турары болза:

«Бистер, Бакунуң нефтичилери, чер бөмбүрээнин тайбыңга ынакшылдыг бүгү улустарының эрге-ажыктарынга дүгжүп турар Москва чөвүлел хуралының Декларациязын изии-биле деткип тур бис. Төөгүүнүң оруун дерип өөдүрүп база бистиң чурттарывыста социализм тургузуушкунунга шаптык ужураштырып шыдаар хире ындыг күш делегейде чок деп Декларацияда кончуг шын чугаалап турар».

(СЭТА).

ТАЙБЫҢНЫҢ КҮЖҮ ТИИЛЭЭР

Кызылдың ыяш заводунуң коллективиниң ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары ажыл шагы төнери билек заводтуң цехинге чыгы доллур чыглып келгеннер. Европага тайбыңны болгаш айыыл чок чорукту хандырар талазы-биле европа чурттарының чазактарының Декларациязынга алдар болдурган митингилер биле танышкан коллективтиң митингизин партия организациязының секретары эш Попов ажытказан.

Коллективтиң кежигүннери ССРЭ-ниң, Польшаның, Чехословакияның, Герман Демократтыг Республиканың, Венгрияның, Румынияның, Болгарияның болгаш Албанияның чазактарының Декларациязын чүүлдүгзүүп, бир үн-биле изии-биле деткээннер. Заводтуң хоочун ажылчыны, сураглыг машинист эш Ноговицинниң сес алгаш чугаалааны болза:

—Тайбыңга ынакшылдыг европа чурттарының Москва чөвүлел хуралының хүлээп алган Декларациязы болза чүгле Европага эвес, харын бүгү делегейге тайбыңны болгаш айыыл чок чорукту моон соңгаар-даа быжыктырарынга чаа,улуг салыышкын болур. Тайбың күш-ажыл-биле бодунуң аас-кежиктиг келир үезин тургузуп турар маадырлыг совет улус, бистер, бодувустуң бүгү төөгүвүстүң дургузунда тайбын дээш туржуп келген болгаш моон соңгаар-даа туржур бис. Бистиң күрүневис совет кижилериң эрге-ажыңга дүүшкек политиканы—тайбыңның политиказын чорулуп турары биле күштүг болгаш тиилетирбес. Бистер, совет ажыл-ишчилер, бо чаа Декларацияны күш-ажылчы чаа чедишкиннер-биле деткиир ужурлуг бис. Тайбың күш-ажылга чедип алдынган чедишкин бүрүзү дайын кыпсыкчыларынга шиитпирлиг соңгуушкун болур.

—Дайын кыпсыкчылары тайбынның күжүн суларадырын орадажып турар,—деп ажылчын эш Гусев чугаалаан.—Ынчалза-даа оларның ол орадажымышкыны болдунмас. Бистер ам, мурнуку ышкаш, чаасхаан эвес бис. Бистиң-биле кады улуг кыдат улус болгаш бүгү демократтыг чурттар тайбың дээш демисежип турар. Тайбыңның күжү дайын кыпсыкчыларының күжүнден артык. Совет Эвилелинге баштаткан демократтыг лагерьниң оруун моондактаптар күш чок. Совет кижилер тайбыңны чүгле күзел турар эвес, харын тайбыңны бодунуң хүн-бүрүдеги маадырлыг күш-ажылы-биле чаалап ап, ону быдыктырып турар. Бистиң хүн-бүрүдеги ажылывыс, бүдүрүлге планын ажыр күүселкен хуу бүрүзү тайбыңның хөрөөнге үнелиг салыышкын деп чүвени совет кижилер медереп билип турар. Ынчангаш, мен бо Декларацияны изии-биле деткивишаан, бо чылдың бүдүрүлге планын долдур күүселдиринче бүгү коллективти кыйгырдым.

Митингиниң киржикчилери тайбыңны камгалаарының чаагай хөрөөнге боттарының шиитпирлиин чаңгыс эп-сеткил-биле илергейлевишаан, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн ажылдың участок бүрүзүнге бедидерин хүлээнгеннер.

Транспортчулар Декларацияны бир үн-биле деткип турарлар

Кызылдың автотранспорт конторазының клубун чолаачылар, слесарьлар, септекчилер, инженер-техниктиг ажылдакчылар долдур олурушкан турган. Европага тайбыңны болгаш айыыл чок чорукту хандырар талазы-биле Москва чөвүлел хуралының Декларациязы-биле танышкан коллективтиң митингизи улуг көдүрүүшкүнүн байдалынга болуп эрткен.

Монтаж цехиниң мастери эш А. Баранов бодунуң саналынга Декларацияны чүүлдүгзүүп деткивишаан, ону күш-ажылчы чедишкиннер-биле демдеглээринче коллективтиң кежигүннерин кыйгырган.

Дуржулгалыг мастериниң саналын слесарь эш Ковырыгин деткип, бүдүрүлгениң ай планын 150 хуу күүселдип, чүгле эки болгаш кончуг эки шынарлыг продукцияны бээрин хүлээнген.

Коллектив декабрь планын 150 хуу күүселдир хүлээлгени алган.

Конституция хүнүн Москвага байырлааны

Москва байырлалдыг шиметинген турган. Бажыңнарда кызыл туктарны хат холбеңнедир хаа турган. Хоорайның кудумчулары хөй кижилиг. Найыслалдың ажылчы чоннары бүгү улустуң байырлалы—ССРЭ Конституциязының хүнүн калбаа-биле демдеглээн.

Муң-муң москвачылар музейлерге, делгелгелерге, клубтарга, культура ордуларынга, киноларга болгаш театрларга чоразаннар.

В. И. Лениниң төп музейинге беш муң ажыг кижи чораан. Анаа бедик бажыңнарының тулугжулары, политехника институтунуң студентилери, школачылар келгеннер. ССРЭ-ниң революция музейинге аная хүннердегизиндеп хөй кижи чораан.

ССРЭ Конституциязының хүнүнге аллар болдурган уругларның утренниктери болгаш ажылчыларның дыштанылга кежээлери болуп эрткилээн. «Каучук» заводунуң клубунга аныктарның улуг кежээн болган. Оон киржикчилери Совет Конституциянның дугайында илеткелди дыңнаан болгаш бот-тывынгыр уран-чүүл концертин көргеннер. Заводтуң 300 муң ажылчыннары Евгений Вахтангов аттыг театрга чораннар. Байырлалдың концерттери Сталин аттыг автозаводтуң культура ордузунга, Совет Армияның Төп Бажыңынга, Москваның М. Горький аттыг академиктиг уран-чүүл театрынга болган. «Авроранын даштаашкыны» деп шиини Москвачылар көргеннер. Москваның академиктиг уран-чүүл театрының салбыры «Советтерниң эрге-чагыргазы дээш» деп шиини көргүскен.

Москваның кинотеатрларының экраннарынга «Чаазак кежигүнү», «Броненосец Потемкин», «Кан канчап катканы» болгаш өске-даа кинофильмнер үнген.

(СЭТА).

ССРЭ Конституциязының хүнүн чурт демдеглээн

ССРЭ Конституциязының хүнү—бүгү улустуң байырлалы. Хоорайларга болгаш суурларга байырлалдыг турган. Туктарбиле каастатынып шиметинген бажыңнар бааз-коя көстүп турган.

Ленинградчылар ССРЭ Конституциязының хүнүн байырлалы-биле демдеглээннер. Культура бажыңнарынга, клубтарга утренниктер, концерттер болгулаан. А. М. Горький аттыг культура ордузунга болган уруглар утренниги «Аас кежии кээп турар хоойлу» деп адаан. Муң-муң аныяк ленинградчылар С. М. Киров аттыг культура ордузунга чыылганнар. Анаа ССРЭ Конституциязының хүнүнүн дугайында лекцияны номчаан болгаш «Бистиң кайгамчыктыг Төрээн чуртувус» деп бөлүктен документалдыг фильмнерни көргүскен.

Байырлалдыг хуралдар болгаш кежээлер Киевке, Минскиге, Хабаровскиге болгаш өске-даа хоорайларга болгулаан. Ол хүн Петрозаводскиге Карел-Финниң хоочун тоолчузу Е. Хямяляйненниң тиилээн социализм Конституциязын ырлап турар чаа руназын (улустуң эрги ырлары) парлап үнүлүрген.

ССРЭ Конституциязының хүнүн Бакуга байырлалдың улуг ырызы кылдыр демдеглээн. Ленин аттыг культура ордузунга ыр байырлалын районнуң нефтичилериниң каттышкан ыры ажыткан. Орус ырлар грузин, азербайджан, молдав ыраар-биле холужуп турган... Ыр байырлалы хоорайның чаарби ордуларынга болгаш клубтарынга база болган.

ССРЭ Конституциязының хүнүнге чедир БССР-ниң Ленин аттыг күрүне библиотекалынга, Украин ССР-ниң библиотеказынга, Риганың болгаш өске-даа хоорайларның библиотекаларынга болгаш музейлериңге ол алдарлыг хүнге алдар болдурган ном делгелгелери ажыттынган.

Ол хүн чуруттуң хоорайларының стадионнарынга спортчу маргылдаалар болуп эрткен. Муң-муң төлисичилер бут бөмбүүлүн маргылдаазын сонуургал-биле хайгаараанар. Курорт хоорай Сочиге спортчу чуут байырлал болуп эрткен. Анаа чиик атлетиканың кроссары болган, стадионга бут бөмбүүнүн кышкы сезонунун ажыдышкыны болган. Портка катерлерге, крейсерлерге, теплоходтарга массалыг селгүүстээшкиннер болгулаан.

Соңгу чүткүн хоорайларының спортчу байырлалларының программазынга спорттуң кышкы хевирлери кирген. Томскиге болган хоорайның хаак маргылдаазынга муң ажыг кижи киришкен. Киров аттыг стадионнуң дожунга аянныг чунгуулаашкынының, коньилиг дүрген маниаарының талазы-биле маргылдаалар, хоккей талазы-биле ужуражышкыннар болгулаан.

Совет Конституциянның хүнүнге аллар болдурган спортчу байырлалдар Фрунзеге, Ташкентиге, Хабаровскиге, Сыктывкарга болгаш чуруттуң өске-даа хоорайларынга болуп эрткилээн.

(СЭТА).

ПАРТИЙЖИ ДААЛГАЛАР—АНЫЯК КОММУНИСТЕРНИ КИЖИЗИДЕРИНИҢ ЧУГУЛА ЧЕПСЭЭ

Партия кежигүннериниң болгаш партия кежигүннеринге кандидаттарның коммунистиг кижизидилгези бистиң партиявыстың ажылында бирги чергениң айтырыы болуп келген. Социализмден коммунизмче чоорту шилчилгениң үезинде, партияның болгаш совет улустуң мурнунда тургустунган улуг сорулгаларны шиитпирлээриниң үезинде аныяк коммунистерни кижизидериниң айтырыы онза ужурдузалыг. Партийжи амыдыралга, ажыл-агый, культура тургузуушкунунга идепкейлиг киржилге талазы-биле коммунист бүрүзүнден негелде улам улгаткан.

СЭКП ТК-ның сентябрь Пленумунуң соонда партияның районнар звенозунуң аппарадын эде тургусканы көдээ ажылагыйга партия райкомнарының удуртулгазын чоокшулаткан, боттарынга даскан участоктарда ажылдың байдалы дээш коммунист бүрүзүнүң харыысалгазын бедиткен. Ажылдың чаа сорулгалары партийжи ажылдакчыларга негелдени улгаттырган. Ынчангаш кижилер-биле, актив-биле ажыл дугайы партия организацияларын чугула сорулгазы кылдыр салдынган.

Марксизм-ленинизмниң үндезиннери-биле коммунистерни чепсеглээрин, ылаңгыя аныяк коммунистерни бедик медереллиг чоруккa кижизидерин СЭКП Төп Комитеди бүгү парторганизацияларындан негеп келген.

СЭКП-ниң XIX съездизинге эш Г. М. Маленковтуң чугаалааны болза: «Дайынның төнгениниң соонда партияның ТК-зы партияга хүлээп алышкынны элээп моондактаар деп шиитпирлээн, ынчалыг болза-даа, хүлээп алышкын күштелген темпилиг үргүлчүлеп чоруп турган... Партияның хүрээлениниң сын талазы-биле өзүлдези-биле база партия кежигүннериниң болгаш кежигүнге кандидаттарның политиктиг чырыдышкынының деннелиниң өразынга элээн дүүшпес чорук тургустуна берген. Ол дүүшпес чоруктуг үзуткаар болгаш партияның шынар составын улам ыцай экижидер сорулга-биле Төп Комитет партияның хүрээлениң улам ыцай өстүрер дээш-ле туруп албас болгаш партия организацияларының кичээнгейин кежигүннериниң болгаш партия кежигүнүнге кандидаттарның политиктиг деннелин бедидериниң сорулгаларынче мөөңнээри эргежок чугула деп саналаан».

Коммунистерни кижизидериниң чугула хевирлериниң бирээзи—партийжи даалгалар болур. Коммунистер партийжи даалгаларны күүседириниң өргазы-биле партийжи амыдыралга идепкейлиг киржип турар. Коммунист бүрүзүнүң партийжи даалгаларлыг турары болза, оларның политиктиг белеткелиниң база ажыл-ишчи шынарының деннелин билип алырынга улуг ужурдузалыг.

Партияның шиитпирлериниң күүселдези дээш идепкейлиг дайынчы болуруп коммунист бүрүзүнден СЭКП Уставы негеп турар. Ынчангаш партия организациязы бүрүзү бүгү коммунистер партийжи даалгаларлыг турарын, олар ол даалгаларны аная-ла ёзу барымдалаан чүве кылдыр көрбейн, а боттарынга онаашкан даалгаларның амыдыралга күүселдезин хандырган турарын чедип алыр ужурлуг.

Партийжи уйуртукчулар коммунист бүрүзүнүң хуулда мөзү-шынарын, оон ниити белеткелиниң деннелин, аная кандыг даалганы берзе чогуурун эки билир ужурлуг. Аныяк коммунистериниң партия болгаш хөй-ниити ажылынга киржилгезин идепкейжитпейн турар парторганизациялар области хөй. Области СЭКП кежигүнүнге кандидаттарның барык-ла 40 хуузу кандидат стажын эрттирген турары ол дугайын херечилеп турар.

Чамдык парторганизацияларның секретарылары партия кежигүнүнге кандидаттарның хөй-ниити ажылынга киржилгезиниң база политиктиг өөредилгезиниң байдалын сонуургап көрбейн турарлар. Кызыл-Хем районнуң «Октябрь 14 чылы» колхозунуң партия организациязының дыка хөй коммунистери партийжи даалгалар чок. Улуг-Хем районнуң Шагаан-Арыг МТС-тиң партия организациязының (секретары эш Тамдын-оол) үчүдүнда 10 аныяк коммунистер бар, а оларның хөй кезиннде партийжи даалгалар чок. Ак-та районнуң Киров атыг колхозунда эрттер Дойлаар-оол, Парйит оларның партия кежигүнүнге кандидат стажы эрткен, оларның кайызы-даа партийжи амыдыралга кириштейн, кайда-даа өөренмейн турарлар.

Эрзин Районнуң «Коммунизмче орук» колхозта 40 ажыг коммунистер бар, оларның эвээш кезиннде партийжи даалгалар бердинген, а колхозтуң удуртур ажылдакчыларында болгаш коммунистериниң хөй кезиннде даалгалар бердинмейн турар.

Масса ортузунга коммунистериниң организакчы болгаш кижизидикчи инициативазын бүгү тала-биле деткимири партия организацияларының секретарыларының чугула хүлээлгези. Коммунист бүрүзүнге хүлээндирер хире шак ындыг хөй ажыл чок деп бадыткаларын оралдажыр чорук канчаг-даа шын эвес. Бистиң кылыр ажылдарывыс дыка хөй. Партияның шиитпирлерин күүседири дээш демисел коммунист бүрүзүнүң масса ортузунга дайынчы чоруун, оон организакчы, кижизидикчи болгаш авангардтыг ролюн бедидерин негеп турар. Ажылчы чоннарның калбак массазынга партийжи сөлдарны көргүзери коммунистериниң хүндүлүг хүлээлгези. Ынчангаш коммунист бүрүзү даалгаларлыг турарынга ажыл бүрүн четчир.

Коммунистерге партийжи даалгаларны онаан каары—ажылдың чүгле эгези болур. Кол чүве болза, коммунистер ол даалгаларны күүседириниң аргазы-биле эки түңнелдиг ажылдарны организастаарында. Ындыг төлээде, партия эге организацияларының бюролары болгаш секретарылары түс-түс коммунистер боттарынга таварышкан даалгаларны канчаар күүседип турарын үргүлчү контрольдаар, сорулгаларны күүседип турда таваржыр бергелерни ажып эртер талазы-биле оларга дүзалаар ужурлуг.

Чамдык парторганизациялар секретарылары партийжи даалгаларны күүсетпейн турар коммунистер бар деп чугаалап олургулаар. Ол айтырыгны хынап көөрге, оон бүрүүзү коммунистерде эвес, а партбюроларның болгаш парторганизациялар секретарларының боттарында болуп турар. Партийжи даалгаларны коммунистерниң күүседип турарын олар контрольдаайн, ол дугайында коммунистериниң отчёттарын партбюрога-даа чугаалашпайн, оларга эргежок чугула дүзаламчыны-даа көргүспейн турарлар.

Чамдык парторганазациялар секретарылары түс-түс коммунистериниң ниити деннелин өөренип көрбейн, ымыга кандыг даалганы бээрин кичээнгей чок көрүп, кондыг бир даалганы ол коммунист күүселип шыдаар бе азы шыдавас бе дээрин барымдаалавайн турар фактылар бар. Ылаңгыя бижикти биче билир кижиге агитатор болур даалганы берип тургулаан таварылгалар бар. Партийжи даалгаларга шак ынчаар эренгейлээр болгаш ёзу барымдаалаар чоруктуг болдурбас херек.

Аныяк коммунистер-биле ажыл СЭКП райкомнарының кичээнгейиниң төвүнге турар ужурлуг. Эге организациялар секретарларының семинарларына өске айтырыглар-биле чергелештир, партийжи даалгаларны коммунистерге хуваап тургусканының байдалын болгаш оон күүседдезиниң болгаш контролюнуң дугайын база-ла чугаалажып турары чугула. Ол айтырыгны партия райкомнарының бюроларында-даа чугаалажып көөрүн практикалаар херек.

Бистиң ажылчы чоннарывыс улуг болгаш харыысалгалыг сорулгаларны Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле чедиишкинниг шиитпирлеп турарлар. Партия эге организациялары бүгү коммунистерниң партийжи амыдыралга идепкейлиг киржилгези-биле партия ажылының деннелин улам бедиткен турар ужурлуг.

Б. ТОКАРЕВ.

Кышкы үеде автомобильдериң соксаал чок ажылдаарын хандырар

Бистиң областа транспорттуң чугула хевири болза, автомобиль транспорту болуп турар. Автомобильди шын ажыглаары болгаш техника талазы-биле камныг эдилээри чугула сорулга болур.

Автомашинаны ажыглаарынга берге болгаш харыысалгалыг үе кыш болур. Кышкы соок үезинде автомашинаның соксаал чок ажылдаарын хандырарының харыысалгазы хамыктың мурнунда чолаачыларга хамааржыр. Чолаачы бүрүзү болунуң эдилеп турар машиназын бүгү таварылгаларда магадылап, ону техника талазы-биле белен тургузар хүлээлгелиг. Кышкы соок, хат, дүвү машинаны ажыглаарын дыка бергедедир. Бистиң областың байдалында соокта 300—400 километр ырак черлерже чоруп, гараж чок өртээлдерге хонар ужур чолаачы бүрүзүнге болган чок таваржып турар. Машина ур турарга оон кезектериниң ажылдаары баксыраар.

Улуг харлыг азы шилдедир тапталы берген ылаң орук автомашинаның дүрген чоруурун оожумнадыр. Кыжын кыбар чүүлүң чарыгдалы көвүдеп, машинаның чылыы дүрген күдүлаар болгаш үзү чыпшыныычал болур. Бо бүгү чүүлдер машинаның шимчаар кезектериниң саат чөк ажылдаарынга улуг шаптыкты чедирип, ону эледир, а оон кедерезе үрээр. Машина соокка ур туруптарга оон суг соодар чериңде (радиаторунда) сугну болгаш аккумуляторнуң батареязында электролитти донуруп болур. Бир эвес чолаачы оваарымча чок болур болза, мындыг таварылгада машинаның суг соодар черин, цилиндр блогун болгаш блоктуң бажын сандан үндүрүп болур.

Аккумуляторнуң батареязы, дугуйлар, башкарыкчы механизмнер болгаш трансмисс болгаш автомашинаның оон-даа өске хөй-хөй биче кезектери кышкы үеде эргежок чугула таарыштырылганы, ажаалганы болгаш камныг болур чоруктуг негеп турар. Шимчедикчиниң чемгерилге, үзээшкини, ылаңгыя соодулга системазы соок үезинде онза улуг ажаалга, хайгааралды чолаачылардан негеп турар. Чолаачыларның ажылы, оларның харыысалгазы чылыг үелерге бодааргa кыжын мынчангаш каш катап улуг болуп турар.

Болунуң эдилеп турар машиназын кышка удур багай белеткээн, эвээш дүржулгалыг чолаачылар машинаны кышкы үеде эдилээриниң техниказын эки билбезиниң хараазы-биле орукка чорда болу бээр «техника талазы-биле үрелишкинге» болган чок таваржып турары ховар эвес. Кышкы үеде орукка чорааш машиналарның үрели бээр чоруу нургулайында кышка удур эки белеткетинмээн машиналарга болгаш чолаачыларга таваржып турарын практика тодаргай бадыткаан.

Автомашинаны кышкы үеде эдилээриниң чурумун шын сагыыры ону ажыглаарының бедик көргүүзүлерин, машинаның соксаал чок ажылдаарын, хөй кыбар, чаар материалдарны камнап алырыг болгаш оларның септелгелериниң хуусаалары ийи-үш катап үзадыр арганы берип турарын автотранспорт коллективтериниң мурнакчы чолаачыларының, чүс болгаш ийи чүс муңчуларның практиказы болгаш мурнакчы дүржулгалары амыдыралга бүзүредип көргүскен. Бо дугайында тыва алдын трестизиниң автотранспорт конторазының мурнакчы чолаачылары эштер Чумарин, Саранин, Игнатьев, Скворцов, Бускашёв оларның ажылының мурнакчы дүржулгазы тодаргай чижек болур.

Чижээ, коллективтиң хоочун чолаачызы эш Саранин 1953—1954 чылдарның кыжынында автомашинаны ажыглаарының коэфициентизин 85 хуу бедиткен. Ол, чүк сөөртүлгезиниң чыл планын 162 хуу күүсеткеш, күрүнеге 6 мун ажыг рубльдин камналгазын берген. Бо адыг үнген чолаачылар боттарының ажылдап турар машиналарын кыш дүшпээнде-ле, чылыг турда, ыяк кылдыр септеп ап, машиналарда үрели бергидег эрги кезектерни чаа немелде кезектер-биле солуп ап турар. Олар машинаның суг соодар, чемгерилге, одалга болгаш үзээшкин системазының бүдүн болурунга болгаш соксаал чок ажылдаарынга онза кичээнгейни салып турар.

Автомашинаның суг соодар черин бүдүн эдилээр чорук кышкы-даа, чайгы-даа үелерде улуг ужур-дузалыг. Шын ажылдаар соодулга системазы ылаңгыя кышкы үеде кыбар үүлдү чөп чарыгдаарынга, машинаның кезектериниң быжыг болурунга улуг рольдуг. Мотор ишкинден үнүп турар сугнуң илии 80—90 градустун деннелинге турар. Соодулга системазындан бичип-даа суг дамдылавас болур ужурлуг. Чүге дээрге, хенизийне-ле суг токтурге моторда болгаш радиаторда бар сугнуң деннели дораан кудулаар. Оон түңнелинде мотор болгаш радиатор сооп, чылыын ышкынар. Соокта моторнуң болгаш соодулга системазында сугнуң дүрген соой бээрин болдурбазы-биле машина коподунуң шывыын ажыглаары чугула. Коподу шывыглыг машинаның чылыы шывыг чок машинага бодааргa оон ийи катап оожум үнер. Орукка чорааш, агаарның чылыг, соогундан болгаш хаттың уундан хамаарыштыр чолаачы радиаторже кирип турар агаарны шывыгның ажыдар үдүнүң дузазы-биле таарыштырып ап чоруур.

Бензин носозунуң болгаш карбюраторнуң бүдүн болгаш арыг болуру база биче эвес ужур-дузалыг. Бир эвес бензин насозу болгаш карбюратор хирлиг болур болза, ол чорук бензини дораан бокталдырар. Ол бодунуң эдилээнде баргаш, шимчедикчиниң ажылдаарын баксыракдыр. Моон-биле кады автомашинаның үзээшкининиң чайгы үзүн кышкы үе-биле солууру эргежок чугула. Чайгы үзээшкинни кышкы үзээшкин-биле солуурда ону ыявыла шимчедикчи чылыг турда чорудар. Машинаны кыжын № 4 автол-биле үзээр.

Кыжын аккумулятор батареязынга онза кичээнгейни салыры чугула. Аккумулятор батареязы электролиттиң температураза кадар 30 градус турда шын ажылдаар. Электролиттиң температураза чаңгыс градус безин чавызаарга аккумуляторнуң ажылдаары бир хуу чедир кудулай бээрин практика көргүскен. Бодунуң күжүнүң 50 хуузун оскунган батареяның электролиди 16 градус чылыг турда-ла дона бээр. Бо чоруктуг болдурбазы-биле кыжын аккумуляторну чылыглаары онза чугула. Аккумуляторну кышкы үеде сооктан камгалаары-биле болгаш оон шын ажылдаарын хандырары-биле кыры халыптыг, ханалары ийи каът ыяш хааржакты кылып алыр. Ийи каът ханаларның аразы хос болур. Ол хос черге электри тогу дамчывас материалды аккумуляторга чылыг болзун дээш дыгын каар.

Кышкы соок үезинде гараж чок черге хонган азы үр турган дона берген машинаны хөделдирери чолаачыларга улуг негелдени тургузуп турар. Соок машинаны ажылдадырда хамыктың мурнунда картерде үстүң деңин, бакта бензиниң барын, карбюратор биле бензин бакының аразында кранның ажык, ажык эвезин, свечкаларда оттун барын, карбюраторже бензиниң кирип турарын хынап алыр. Бо бүгүнү хынаанының соонда соок моторну болгаш машинаны кол шимчаар кезектерин чылыдар. Соок машинаны чылыдарының каш янзы аргазы бар. Оларның эң дээрелери болза паяльдыг лампа, факел, изиг суг, бус болур. Суг-биле соодар системалыг шимчедикчилерни кышкы соок үезинде дона берген изиг суг-биле чылыдарының дүргенин, оон ажыктын практика бүзүреткен. Моон мурнунда ындыг арганы ажык чок деп турган. Ол шын эвес.

Автомашинаны кышкы үеде ажылдаарына ыяк белеткээри, оон техниктиг аргаларын болгаш чурумун шыңгыы сагыыры автотранспорт ажылынга чедиишкиннериниң үндезини болур.

Н. ТЫМЧУК,
Тыва алдын трестизиниң автотранспорт конторазының начальниги.

Ак-Туруг суур өзүп турар

1949 чылда Чаа-Хөл районда Ленин аттыг колхозтуң амгы сууру — Ак-Туругга чүгле 2 чуртталга бажыңы база 163 хире самдар өглер турганын ынчан көрбээн кижилер ам бүзүрээри берге.

Партияның болгаш чазактың хүн-бүрү улуг сагыш салыышкынының ачызында Ак-Туруг суур чүгле 5 чыл иштинде танытынмас кылдыр сайзыраан. Культураның, албан черлериниң тудугларындан аңгыда 115 бажыңнарда колхозчу өрегелер чурттап турар.

Сөөлгү чылдарда колхозчу суур электри чырыы-биле хандыртынган болгаш радиожутунган. Ам колхозчу өреге бүрүзүнде Ильичиниң лампазы чайыннап турар, радио дамчыштыр солун үүлдерни дыңнап турар.

Артель баштаар чериндеи бо чылын тудуг ажылынга 80 кижилерни, 20 тергелиг 30 аттарны быжыглаан. Бригадир эш Дыдый-оолдуң чөп организастааныбиле тудуг материалынга 3500 кубометр ыяш белеткээр планныг турган, 3564 кубометр кылдыр, 24 чуртталга бажыңнарын тудар планныг турган, 28 бажыңнарны ажыглалда киирген болгаш 60 мун туйбу өртедир планын 86 мун кылдыр ажыр күүсеткен, 60 тонна чугайны өртеткен.

Тудуг бригадазы бо чылдың планын күүсетпишаан, пландан ажыр суму Совединиң албан кылыр конторазын, машина гаражын, 60 шанактарны кылган болгаш 840 кубометр оттулар ыяшты хап белеткээн.

Тудугжулардан Сандак, Чоржай-оол, Доржу-Лама, Шууруку болгаш Чодураа, Дарыйбан олар хүн нормазын доктаамал 125—200 хуу чедир күүсеп турарлар. Колхозчу ажыл-ишчилерни, чылыг, чырык бажыңнар-биле хандырып кызымак чүткүлдүг ажылдап турар, тудуг бригадири эш Дыдый-оол бо чылын Бүгү-эвиледдиң көдээ ажыл-агый делгелгезинге чораан.

Колхозчуларның шуптузун чылыг чырык бажыңнар-биле хандырар дээш тудуг бригадири эш Дыдый-оол чаа күш-биле ажылдап эгелээн.

М. ӨЛЧЕЙ-ООЛ.

Колхозтарга яслилерни организастаар херек

Кызыл районнуң колхозтарының баштаар черлери колхозчу суурларга яслилер организастаар ажылда четпестерни болдуруп турар. Кызыл районда ясли назылыг 600 чедир уруглар санадып турар. Оларга доктаамал болгаш түр ажылдаар яслилер тургустунмаан. Районнуң чамдык колхозтарынга кампания ажылдар үезинде организастап турган яслилерге уруглар бүрүн хаара туттунмайн турган болгаш оон хандырылгазында, ажылында четпестер бар. Ол четпестерни чамдык колхоз баштаар черлери үзуткаар туржук, харын каталтап турары дыка четпес.

Колхозчу хөрөженнериниң күш-ажылы—колхоз бүдүрүлгезинге улуг күш. Олар колхоз бүдүрүлгезиниң бүгү адырларында ажылдап турар. Колхозчу нелерни колхоз бүдүрүлгезинге калбаа-биле киириштиреринге, ясли назылыг уруглар культурлуг кижизидеринге уруглар яслилерин организастаары чугула сорулга.

Л. БАСКАКОВА.

Совет судтуң демократтыг чоруу

1951 чылда сонгутурган улус шиитткекчилериниң болгаш улус төлээлериниң хуусаазы бо чылдың декабрьда төнүп турар. Маңа холбаштыр РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиуму 1954 чылдың декабрь 12-де улус судтарының сонгулдаларын чорудар дугайында Чарлыкты үндүрген.

Бо чылын улус шиитткекчилериниң болгаш улус төлээлериниң сонгулдалары болза, бистиң Төрөөн чуртувустуң улам ыцайгы чечектелишкини дээш, бүгү улус ажыл-агыйының чаа күчүлүг көдүрүлүшкүнү дээш, бүгү ажылчы чоннарның материалдыг чаагай амыдыралын чайгылыш чокка бедидери дээш совет улустуң калбарган демиселиниң үезинде эртип турар.

Совет улус Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле коммунизм тургузуушкунунуң оруу-биле бүзүредиг бар чоруур. Совет улустуң коммунистиг кижизидилгези дээш, кижилериниң медерелинде капитализмниң болгаш феодализмниң артыышкыннарынга удур совет хоойлужудулганы камгалаары дээш, социалистиг өнчүнү улам быжыглаары база улус ажыл-агыйының бүгү адырларынга күрүнеңиң сагылга-чурумун быжыглаары дээш демисел күрүне органнарының ажыл-чорудулгазының чугула сорулгазы болур.

Совет судтуң кижизидикчи ролю ханчаар-даа аажок улуг. Совет суд ССРЭ хамаатыларының эргелерин болгаш эрге-ажыктарын, ол ышкаш күрүне, хөй-ниити албан черлериниң, бүдүрүлгелериниң эргелерин болгаш хоойлу ёзугаар эрге-ажыктарын камгалап турар.

Төрөөн чуртунга болгаш социализмниң хөрөнге бердинген болур чоруккa, совет хоойларны чайгылыш чокка сагыш күүседириңе, социалистиг өнчүнү, күш-ажылдың сагылга чурумун камгалаарынга, күрүне болгаш хөй-ниити талазы-биле хулээлгелерни ак-сеткилдиг күүседириңе, социалистиг ниити чурттаанының чурумнарын сагыырынга ССРЭ хамаатыларын кижизидерин суд органнарындан ССРЭ-ниң суд тургузуунуң дугайында хоойлу негеп турар. Оон-биле ылы совет суд болза, Төрөөн чуртуң өскерликчилериниге, шпионнарга, өлүрүкчүлерге, диверсантыларга болгаш улуттуң өске-даа дайынчыларына удур ком-хайыра чок демиселди чорудар хүлээлгелиг.

Совет судтуң организациязы болгаш ажыл-чорудулгазы социалистиг демократияның принциптеринге үндезилетинген. ССР Эвилелиниң Конституциязының доктаатканын ёзугаар совет судтуң демократтыг характерин ажылчы чоннарның калбак массалары бодунуң киржилгези-биле көрүп турар. Улус судтарының ажыл-чорудулгазынга улус төлээлериниң киржилгези, улус шиитткекчилериниң болгаш улус төлээлериниң сонгулдалыы, шиитткекчилериниң хамаарылга чогу болгаш оларның чүгле хоойлуга чагыртыры, судтуң мурнунга бүгү хамаатыларның дең эргелии, судту чорударда ол черниң чурттакчыларының хөй кезиниң дылынга чорудары, азы счудлурукчуну ажыглаары, судтуң массаларга билдингир болуру, керектен кижи камгалакчылыг болурун хандырып турары болгаш оон-даа өске—ол бүгү болза, бистиң судувустуң эң-не демократтыг характериниң тодаргай илергейлээшкини болур.

Капиталистиг чуруттарда суд ындыг эвес болуп турар. Ол болза, дарлакчыларның талазындан ажылчы массаларның эрге-ажыктарын кызыл-кыярының болгаш оларны дарлаарының чепсээ. Буржуаз судтуң чазактан хамаарылга чогунуң дугайында, ол судтуң мурнунга бүгү хамаатыларның дең эргелиниң дугайында, судка таңгырактыг төлээлериниң нүүрү-биле хөй-ниитиниң төлээлери киржип турарының дугайында буржуазтарның өөстеги херек-биле кажан-даа дүүшпейн турар. Буржуаз ниитилелге хамаатыларның дең эргелии кажан-даа турбаан. Ол ниитилелдиң кежигүннери хөрецгитеннер болгаш ядыылар, дарлакчылар болгаш дарлал адаанда турар кижилер кылдыр аңгылатынар. Капиталистер болгаш помещиктер чуруттуң байлаан база ниитилелде политиктиг эргени артык тергиндел-биле эелеп турорлар. Ынчангаш ында бүгү улустуң каалыг-даа дең эргези чок.

Бистиң чуртувустуң ажылчы чоннары улус шиитткекчилерин болгаш улус төлээлерин боттары сонгуп ап, бүгү чоннуң идегелин эки күүседир дугайында оларга бүзүреп турарлар. Совет шиитткекчи—чоннуң сонгудукчузу. Ол болза, ажылчы чоннарның идегелин эң-не үнелээр, Төрөөн чуртунга ак сеткилдии-биле ажылдаар, совет хоойлуларны чайгылыш чокка сагып күүседир, болунуң ажылынга ёзу барымдалаар чоруктуг болдурбас болгаш шиитткелди боттандырар база өскелерни өөредир дугайында болунуң моральдыг эргезин арыы-биле сагыыр хүлээлгелиг.

Совет суд органының социалистиг демократизми оон чон-биле харылзаалымында, чоннуң мурнунга оон авторитетинде, оон ажылынга улус төлээлериниң киржип турарында болур. Хоойлуда тускай көрүнгениниң аңгыда, бүгү-ле херектерни көөрүнге улус төлээлери киржип турарлар. Улустуң сонгудукчулары—улус төлээлери болгаш улус шиитткекчилери болза, боттарының хүлээлгезин күүседирде дең шиидилге эргелиглер. Тодаргайлаарга, керекти көрүп турар үеде, бүгү айтырыгларны шиитпирлээрде, шиитткел шиитпири үндүрер үеде улус төлээлери биле улус шиитткекчилери дең эргелиглер. Олар болза, шиидилге дугайында бүгү айтырыгларны хөй кезиниң бадылаашкыны-биле шиитпирлээрлер.

Суд тургузуунуң дугайында хоойлу суд чорудулгазынга ажылчы чоннарны киириштиреринің бүгү өргаларын хандырып турар. Шиидилге эргезинге киржип турар улус төлээлериниң ажыл төлевири оларның хүлээлге күүседип турган үезинде хевээр артар.

Буржуаз чуруттарда байдал мырыңай өске. Суд чорудулгазынга ажылчы чоннарны киириштиреринден буржуазтар шуут коргарлар. Таңгырак берген төлээлериниң нүүрү-биле улустуң төлээлери чамдык суд шиидилгелеринге кириишсе-даа, а оларның эргези кызыгаарлатынган болуп турар. Таңгыраан берген төлээлер бай ацгыдан—улуг болгаш ортумак буржуазтардан шилитинген кижилер болур. Ынчангаш буржуаз суд ажылчы чоннарга улур тургустунган болуру тодаргай.

Совет суд—чоннуң суду. Оон шиитткекчилерин чон боду депшидип болгаш сонгуп ап турар. Улус шиитткекчилерин болгаш улус төлээлерин бүгү-ниитиниң дорт болгаш дең сонгулда эргелеринге үндезилээш, чажыт бадылаашкын-биле үш чыл хуусаалыг кыдыр тус-тус районнарның болгаш хоорайларның сонгукчулары сонгуп турарлар.

Улус шиитткекчилеринге болгаш улус төлээлеринге сонгулда эргезин эдилээн 23 хар четкен хамааты бүрүзү сонгулуп болур, а шиитирген кижилер аңза сонгудуп болбас. Совет судтуң чон-биле харылзаазының өске бир демдээ болза, улус шиитткекчилериниң сонгукчулар мурнунга бот-отчёттуг болуп турары болур. Олар боттарының болгаш улус судунуң ажылының дугайында чуруттакчы чоннуң мурнунга отчёдун бээр хүлээлгелиглер. Ынчангаш бистиң чуртувуста судтуң ажыл-чорудулгазын сонгукчуларның доктаамал контролюнуң адаанда турар.

Совет суд керектерни шиидерде хоойларның болгаш суд тургузуунуң чаңгыс-аай негелделерин барымдаалар. Шиитпирлеп турар кижиниң буруулуг азы буруу чок болурунуң дугайында айтырыг ол кижиниң албан дужаалы-даа, социал байдалы-даа, национал болгаш раса хамаарылгазы-даа хамаан чокка шиитпирлетинер.

Совет суд хоойлуда тускай көрүнгениниң аңгыда керектерни судтуң ажык хуралдарынга көрүп турар. Керектерни ажыы-биле үзе шиидери шиитпирлеп турар кижиге-даа, суд залынга олуржуп турар-даа кижилерге кижизидикчи саңдарлыг болур.

Судтуң ажык болуру—кижилериниң медерелинде капитализмниң болгаш феодализмниң артыышкыннары-биле демиселге улуг ужур-дузалыг. Бир эвес оорлар, хулиганнар, самчыгдакчылар, чалгаалар дугайында керектерни ажык судка шиидер болза, ол керектеннериниң бужар бак үүлгедиглери чоннуң мурнунга ылерээр болгаш шиитпирлеп турар кижи шак ындыг чоруктуг оон сонгаар болдурбазын-даа медереп билир.

Судтуң ажык болурунуң өске бир улуг ужур-дузазы бар. Ажык судка хамаатыларның, парлалга болгаш хөй-ниити төлээлериниң киржилгези болза, суд органнарының ажылынга массаның контролюн күштелдирер, керекти шын шиитпирлээринге шиитткекчилериниң харыысалгазын бедидер. Ынчангаш судтуң ажык болуру суд ажылын организастаарының демократтыг принциптериниң биреэзи болур.

Улус судтарының ам болур сонгулдалары социалистиг хоойлужудулганы улам быжыглаарынга улуг рольдуг болур. Бүгү совет албан черлери, организациялар, албан дужаалдыг кижилер болгаш хамаатылар совет хоойларны шыңгыы сагыыр дээш, күрүнеңиң болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумун улам быжыглаар дээш демиселди күштелдирери чугула.

Бистиң областың суд болгаш юстиция органнары бодунуң ажылын улам экижидер ужурлуг. Чамдык районнарның улус судтары ам-даа четпес ажылдап турар. Ылаңгыя Тожу, Барыын-Хемчик районнарның улус судтарының (улус шиитткекчилери эштер Сарыг-оол, Дукур-оол) дыка хөй саныг шиитткелдерин үстүнде турар суд органнары өскерткен. Олар болза, керектерни кыры-биле көрүп, шиитткелдерниң шын болуру дээш эки ажылдавайн кедгеннер. Ажылдың шак ындыг четпестери Кызыл хоорайның бирги суд участогунда, Сут-Хөл, Чөөн-Хемчик районнар судтарында база бар болуп илерээн. Ол райсудтарда керектериниң барык-ла 50 хуузу чогуур хуусаа эрткенде көрүнүп турар. Суд шиитткелдерин күүседири хожудап турар.

1951 чылда сонгутурган шиитткекчилериниң аразында боттарының моральдыг мөзү-шынарын көргүспээн, сонгукчуларның идегелин күүсетпээн кижилер бар. Улус шиитткекчилери турган Сваровский (Кызыл район), Шур-оол (Тожу), Инихов (Кызыл хоорай) олар үргүлчү арагалап, аморальдыг үүлгедиглер кылып турган ол хүлээлгелериннен хуусаа четпээнде чайлатырганнар. Ынчаарга Инихов болза, ажылдан дүүрүткен соонда, улуг кемниг керекти кылган. Улус судтарының ажылында ындыг четпестер моон сонгаар шиитпирлин-биле узуткатынган турар ужурлуг.

Улус судтарының амгы сонгулдаларынга сонгутурар улус шиитткекчилериниң болгаш улус төлээлериниң кандидаттарынга чоннуң бедик идегелин күүседип шыдаар эштер депшитпиргилээн.

Улус судтарының чаа составының сорулгазы болза, бистиң суд органнарывыстың ажыл-чорудулгазын улам экижидери, совет шиитткел эргезиниң түгүн социалистиг Төрөөн чуруттуң чаагай чоруу дээш улам бедик тудары болур.

В. ИВАНОВ,
Юстиция министерствозунуң область эргелиниң начальниги.

БҮГҮ-ЭВИЛЕЛДИҢ КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ ДЕЛГЕЛГЕЗИНДЕ

„Көдээ ажыл-агыйның механизациязы болгаш электрижидилгези“ деп павильонда

Социализмниң карачангыс материалдыг үнелешин болза, чер ажылын эде тургузар аргалыг улуг машина үлетпүү болуп болур деп улуг Ленин өөреткен. Совет улус Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле дөнмичи айтыышкынларны амыдыралга боттандырган. Бистин чуртувуска кыска хүүсаада бүгү улус ажыл-агыйын, оон иштинде чер ажылын база техника талазы-биле чепсегээринге күүлүг үндезин болур бүгү тала-биле хөгжүделіг социалистиг индустрия тургустунган. Көдээге он-он миллион тарамык, күчү-шыдалы кошкак хуу өнчүлүг ажыл-агыйларның эрги тургузуунун орнунда делегейде эң-не улуг болгаш эң-не механизастатынган социалистиг чер ажылы тургустунган болгаш быжыккан.

1919 чылда Владимир Ильич Ленин шөлдерге чүс мүн тракторлар дугайын бир-ле сагышта күзел ышкаш кыдыр чугаалап турган. Ам бистиң көдээ ажыл-агыйывыстың чепсегленишкининде 1.260 мүн тракторлар (15 аът күжүнге шилчидерге), 326 мүн тараа комбайннары, 370 мүн чүк автомобильдери болгаш өске-даа хөй санныг көдээ ажыл-агый машиналары бар болуп турар.

Машина ажылчы чоннарны улам күштүү-биле кулданырынга чепсек болуп турар капитализмге удурланыштыр социализм үезинде механизация болза, көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының күш-ажылын канчаар-даа аажок улуг хемчээлге чигедип, ону улам бүдүрүкчүлүг болдуруп, көдээниң ажыл-ишчилериниң материалдыг чаагай чоруун чайгылыш чок өстүрүнге арганы берип турар. Ам колхозтарда болгаш совхозтарда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү революция мурнундагы көдээ ажыл-агыйга болдарга колдуунда 3 катап бедээн. Хөвү ажылдарының кол нуруузун машиналар күүседип турар.

«Көдээ ажыл-агыйның механизациязы болгаш электрижидилгези» деп павильонның 26 калбак делгем элдарында салдынган хөй хевирлериг көдээ ажыл-агый техниказы болза, Совет күрүнениң индустриалдыг күчүзүнүн, ажылчын аңгы биле колхозчу тараачыннарның бузулбас эвилелиниң дириг чайыннанчак херечизи болур.

6-гы залда трактор үлетпүрүнүн чедип алышкыннары көргүстүнген. Дайын мурнунда түгле алды янзы-бүрү хевириниң тракторларын үндүрүп турган болза, ам 16 хевириниң тракторларын бүдүрүп турар апарган. Ам трактор паркының үндезини түгүйлүг машиналар эвес, а ылчырбелиг тракторлар болуп турар. Хөөп олуртур тракторларның чаа хевирлери тургустунган. Делгелгеге чораан кижилер челябинец «С—80» болгаш Сталинградтың болгаш Харьковтуң «ДТ-54» деп тракторларын чоргаарал-биле көрүп турарлар, ол тракторлар бо чылын күр черлер аңдарарынга күүлүг күштүүн илереткеннер. Дайын болгаш дайын сөөлүнде үелерге тургустунган—Липецкиниң, Алтайның, Владимириң, Минскиниң заводтарының тракторлары база-ла улуг ынакшылды чурттуң ховуларынга чаалап алганнар.

Чедиги залда совет автомобиль үлетпүрүнүн чедип алышкыннары калбаа-биле көргүстүнген. Ол залдың төп делгээн ССРЭ-де эң хоочун автомобиль гигантызы—Москванын И. В. Сталин аттыг автозаводу эзлээн. Өске делгеглерде Горькийниң В. М. Молотов аттыг, Ярославльдың, Минскиниң болгаш өске-даа автозаводтарның чедип алышкыннарының дугайын чугаалап турар.

Революция мурнундагы Россияга көдээ ажыл-агый машиналары бүдүрүп үндүрер талазы-биле хөгжөөн үлетпүр барык чок турган. Хаанныг Россияның көдээ ажыл-агый машиналары бүдүрүп турган бүгү үлетпүр бүдүрүлгелериниң чыл иштинде продукциязы түгле бистиң чангыс гигантывыстың—Ростовтуң И. В. Сталин аттыг көдээ ажыл-агый машина заводунуң продукциязындан 1,5 катап эвээш болуп турган. Совет көдээ ажыл-агый индустриязы янзы-бүрү машиналар бүдүрүп үндүрерин чылдың-на улгаттырып турар. 1953 чылда бистиң үлетпүрүвүс көдээ ажыл-агыйга машиналарны болгаш дериг-херекселдерни 1940 чылга деңнээрге 3,8 катап хөйүү берген. Ол техниканың шынары база үндезини-биле өскерилген. Түгле сөөлгү 6—7 чылдарда көдээ ажыл-агыйны чепсегээринге 220 ажыг чаа хевириниң машиналары болгаш чепсек-херекселдери чогаатынган болгаш шинчээтинген.

Көдээ ажыл-агыйга машина тудуушкунунуң чедиишкиннериниң павильонунуң үш залдарында көргүскен. Ында хөрзүн ажылдап кылыр 156 чепсек-херекселдер, тарып чажар болгаш хөөп олуртур 219 машиналар, 204 ажаап алышкын машиналары болгаш өске-даа хөй-хөй техника делгетинген. Хөй-хөй санныг кижилерниң онза кичээнгейин сураглыг колхозчу эртемден Т. С. Мальцевтиң чогаатканы чепсек-херекселдер хаара тудуп турар: хөрзүнү 40—50 сантиметр ханы ажылдап кылыр ширик аңдара октаар калбаа чок аңдазын болгаш тараан черниң довураан хоюглаар чепсек-херекселдер делгетинген.

Байлак көдээ ажыл-агый техниказының бар болуп турары колхоз болгаш совхоз бүдүрүлгезин механизастаарының бедик деңнелиг хандырган. Эрткен чылын колхозтарга колдуунда бүгү тарылга механизастатынган турган; күзүн чажып тарыыр культуралар 93 хуу, чазын чажып тарыыр культуралар—83 хуу механизастатынган; хөвен, чигир свёклазы болгаш өске-даа техниктиг культуралар тарылгазы колдуунда бүрүн механизастатынган; тараа культураларының 77 хуузун комбайннар-биле ажаап алган. Совхозтарда кол-кол көдээ ажыл-агый ажылдары база-ла колдуунда бүрүн механизастатынган.

Машина-трактор станциялары колхоз тургузуунун индустриалдыг материал-техниктиг базазы болуп турар болгаш колхоз бүдүрүлгезиниң хөгжүлдезинге шинтпирлиг күш, социалистиг күрүнениң талазындан колхозтарны удуртурунга эң чугула даяныр пунктулар болур. «Көдээ ажыл-агыйның механизациязы болгаш электрижидилгези» деп павильонда мурнакчы МТС-териң ажыл-чорудулгазы калбаа-биле база бүгү талазы-биле көргүстүнген.

Делгелгениң киржикчилериниң арызында —Казах ССР-ниң Красивинск, Краснодар крайның Медведовск, Ставрополь крайның Петровск, Украин ССР-ниң Стрижевск МТС-тери болгаш өскелер-даа бар. Колхоз бүдүрүлгезин бедик деңнелдиг механизастаанының болгаш мурнакчы агротехниктиг аргаларны шинээткенинин ачызында ол МТС-тер көдээ ажыл-агый культураларының дүжүттүүн болгаш мал ажылының продуктулуун бедидиринге шылгарангай чедишкиннерни чедип алганнар. Чижээ, Медведовск МТС-тиң ажылдап берип турары колхозтар эрткен чылын күзүн чажып тарыыр 9.600 гектар кызылтастың бир гектарындан-на ортумаа-биле 23 хире центнер, 1.792 гектар тарымал тооруктун бир гектарындан на—22 центнер дүжүтү алган. МТС-териң делгээнде алдаржаан механизаторлар: П. Буняевтин, И. Шацкийниң, Д. Гонтарының, С. Пятницының, П. Нектовтун болгаш делгелгениң өске-даа хөй-хөй киржикчилериниң эң үнелиг дуржулгаларын база көргүскен.

Тараа ажылын улам ынай калбартырынга канчаар-даа аажок улуг курлавыр болза, күр болгаш курукган черлерни шинээдип алыры болур. Бо чылын бизин чаа черлерде амгы үениң көдээ ажыл-агый техниказы-биле хандыртынган 124 тараа совхозтары тургустунган. Ам чаа тыпкан күр болгаш курукган черлерге бирээзи-ле 20—25 мүн чедир гектар тарылга шөлдүг ам-даа чүс-чүс улуг тараалаң совхозтар тургустунар.

18-ки база 19-ку залдарда тараа культураларын тарыырынга болгаш ажаап алырынга херектиг янзы-бүрү машиналар, күр болгаш курукган черлер шинээдип алыр техника делгетинген. Амгы үениң техниказының дузазы-биле тарылга мурнундагы белеткел ажылдарын болгаш өске-даа түүлдерни кылыры дээн ышкаш мурнакчы агротехниканың артык күштүүнүн дугайын ында чугаалап турар.

Шөлдериниң дүжүттүүн бедидип турар өң чугула хемчегленің бирээзи болза, органиктиг болгаш минеральдыг удобрениелерни ажыглаары болур. Чер-черниң удобрениелерин шын болгаш калбаа-биле ажыглаары чүс-чүс миллион пуд немелде тараны берип болур. Өдекти, торфту болгаш минеральдыг удобрениелерни чүүрериниң, дүжүрериниң база чажарының улуг хемчээлдиин болгаш хөй күш киреринн барымдалаш, көдээ ажыл-агыйның машина тудуушкунунуң заводтары эзлээн хөй тускай машиналарны бүдүрүп үндүрүп турар.

Өске делгеглерде тараа культураларының тарылгазын чорударының организастаашкынын болгаш техниказын делгээн. Ылаңгыя тараа культураларының кызыы одуруглай чажар аргазын шинээдип алыры делгелгере чораан кижилерниң улуг сонуургалын болдуруп турар. Эртемниң ажыдыышкыннары болгаш мурнакчы колхозтарның дуржулгазы ол агротехниктиг арганың бедик ажыктыының дугайын көргүскен. Анаа одуруглай чажар аргабиле деннээрге, ол арга 10—15 хуу немелде дүжүтү бээр.

Дүжүтү кыска хуусаада болгаш чидириг чокка ажаап алырынга павильонда делгетинген бедик бүдүрүкчүлүг комбайннар, тараа арыглаар машиналар, тараа кургалыкчылары ажыглатынып турар. Тускай делгег механизастатынган кургадыышкынның, арыглаашкынның болгаш тараанны сортировкалаарының үзүктелиишкин чок методун ажыглап турар мурнакчы МТС-териң дуржулгазын көргүзүп турар. Бөдүүн кургадыкчыларга, веялкаларга болгаш сортировкаларга бодаарга кургадыр-арыглаар агрегаттарга күш-ажылдың чарыгдалы 10—12 катап эвээш болур.

20-ги залда чигир свеклазын өстүрүнің болгаш ажаап алырының механизациязында чедиишкиннерни көргүзүп турар. Совет күрүне свекла болгаш өске-даа техниктиг культураларны бүдүрүрин комплексилиг механизастаарын боттандырарынга арганы берип турар хөй санныг техниканы МТС-терже болгаш совхозтарже чорудуп берип турар.

Партия болгаш чазак улустун хереглел түүлдерин, ылаңгыя пес-тааны бараанна-рын күштүг көвүдеирин улуг сорулга кылдыр салган. Ол сорулганы шинтпирлээри хөвенни болгаш лённу бүдүрерин дыка бедидериниң шуут хамааржыр. Павильонның 21-ги болгаш 22-ги залдарында ол эң чугула техниктиг культураларны механизастаарын хандырып турар янзы-бүрү машиналар делгетинген.

СЭКП ТК-ның сентябрь Пленумунуң доктаалында картофельди болгаш ногааларны бүдүрерин дүрген улгаттырары кайы хире чугула болуп турарын демдеглээн. Сөөлгү үеге чедир-ле картофель болгаш ногаа ажылларын механизастаары көдээ ажыл-агыйның өске алырларын механизастап турарының деңнелиниң дыка хожудап турганы билдингир. Ылаңгыя ол культураларның одуруглар аразын ажылдап кылырынга болгаш ажаап алырынга хөй күш-ажылды хол-биле кылып турган.

Картофель болгаш ногаалар өстүрүнге хөй күш кирер ажылдарны калбаа-биле механизастаар арганы берип турар машиналарны база чепсек-херекселдерни ам үеде үлетпүр бүдүрүп үндүрүп турар. Ол машиналар механизация павильонунда делгетинген. Картофель хөөп олуртур «СКГ-4» деп машинаны делгээн, ол хөмер онгаржыгаштарга удобрениени киирип төкпүшаан, ол-ла үеде картофельди дөрбелчин-уяланчак арга-биле тарып олуртурун хандырып турар. Оон бүдүрүкчүлүү—бир шакта-ла 0,6—0,8 гектар. Картофельди дөрбелчин-уяланчак арга-биле тарып олуртуру одуруглар аразын ийи үгже удаа-дараа механизастыг ажылдап кылыр арганы берип турар. Дөрбелчин-уяланчак арга-биле хөөп тараан картофельдің ажаап алышкының «ББР—2» деп картофель ажаап алыр комбайн күүседир. Экскурсантылар ногаа сеялкаларын, рассада олуртур машинаны, ирик-торфтуг савалар белеткээр станокту болгаш өске-даа хөй-хөй машиналарны база чепсек-херекселдерни көрүп турар.

Улустун материалдыг чаагай чоруун улам ынай бедидиринге мал ажылы амыдыралчы эргежок чугула. Чонга эзт, сүт, саржаг болгаш чиик үлетпүрге чиг-эт албекшилин тургузар төлээде, партия болгаш чазак мал ажылын күштүг көдүрер сорулганы салган. Ол сорулганы чедишкиниг күүседириниге байдалдарның бирээзи болза, колхозтарның болгаш совхозтарның мал фермаларында хөй күш кирер ажылдарны калбаа-биле механизастаары болур.

Павильонның 25-ки залында мал фермаларын механизастаарынга херектиг өң чаа хевирниң машиналарын болгаш чепсек-херекселдерин салган. Оларның аразында бүдүрүкчүлүү бир шакта-ла 460 килограмм картофельди амдан киир белеткээр агрегат, мал чемин буска ылбырадыр хайындырар агрегат болгаш мал чеми белеткээр өске-даа ындыг машиналар, инек саар агрегат бар.

Мал ажылынга улуг роль колхоз бүдүрүлгезиниң өске бүгү адырларынга ышкаш машина-трактор станцияларынга онаажыр. Делгелгеде кирген мурнакчы МТС-териң дуржулгазын 12 делгеглерде калбаа-биле көргүскен.

Полтава областың Полтавада Киров аттыг МТС-ке турескааткан делгег бо-дур. 1951—1953 чылдарда ол МТС колхозтарга суг үндүр сорлурар 37 насостарны тургускан, 16.740 метр суг дамчыдар хоолайларны салган, инек саар 11 агрегаттарны болгаш мал чемин амдан киир ажылдап кылыр 110 машиналарны тургускан. МТС-тиң тускай эртемниглери мал фермаларында машиналарны ажылдадып билир кылдыр 120 колхозчуларны өөредип каан.

Өске бир делгегде Москва областың Раменский районунда алдаржаан Молотов аттыг колхозтуң кайгамчыктыг чедишкиннерин көргүскен. Мал фермаларында хөй күш кирер бүгү ажылдар ында бүрүнү-биле механизастатынган. 1953 чылда ол ажыл-агыйга 100 гектар тарылга, шынаалар болгаш одарлар шөлүнге чижеглеп алырга 35 баш мыйыстыг бода мал, оон иштинде 17 инектер санатынып турган.

Павильонда көдээ ажыл-агыйның электрижидилгезиниң чедиишкиннери калбаа-биле делгетинген. Төгерик залда болгаш павильонның өске ийи тускай залдарында 380 янзы-бүрү электро-дерилгелер болгаш электромонтаж материалдары көргүстүнген. 23 делгеглерде көдээ электрижидилгениң дуржулгазы кирген. Ылаңгыя ында электрижитинген Рыбновск (Рязань область), Корсунь-Шевченко (Украин ССР) болгаш өске-даа МТС-териң ажылының дуржулгазы көргүстүнген, күрүнениң, колхозтарның болгаш колхозтар аразының мурнакчы гидроэлектростанцияларының чедиишкиннери делгетинген.

«Көдээ ажыл-агыйның механизациязы болгаш электрижидилгези» деп павильон болза, бүгү делгелге ышкаш көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге мурнакчы дуржулганы пропагандалаарының болгаш шинээдириниң тергиин эки школазы болур.

И. ВАСИЛЬЕВ.

Кызылдың даарапылга комбинадының ажылчыннары улус судтарының сонгулдаларынга алдар кылдыр күженишкиниг ажылдап турар. Хөрзөөн улустун хевиниң мастери Н. А. Золотухина эзлчет нормазын үргүлчү ажыр күүседип турар.

Чурукта: Н. А. Золотухинаның белен хепти хынап көрүп турары.

Фото С. Феоктистовтуу.

Магазинни чогуур шагында ажыдар

Чаа-Хөл районнуң Ак-Туругда магазин эргелекчизи эш Окунев бодунуң хүлээнгей ажылынга харыысалга чок болуп, совет садыгның чурумун үреп турар. Магазин ажыддаа чогуур шактарында ажыттынмайн, садыш алыкчыларны хөй шактарда манадыр таварылгалар хөй болуп турар.

Эш Окунев бо чылдың ноябрь 16—18 хүннеринде магазинни шуут ажытпайн, бодунуң хууда херээн бүдүрүп, Чаа-Хөл районнуң төвүнге ийи хонган. Бо ышкаш чоруктар эш Окуневтуң ажылдан келген үезинин дургузунда каш удаа болган. Ак-Туруг магазининде чугула барааннар болгаш ылаңгыя чем аймаа болган чок үстүп турар. Оон ындыг чылдагааны түдел дээрге, эш Окунев магазинге келген суурнуң чурттакчыларынга хуваалдалыг бараанны болгаш чем аймаан бодунуң эшөөрүнге, таныш-көрүжүнге өй-чижек чокка садып турарында.

Садыгжы Окуневтуң талазындан үрелип баксыраан чем аймаан улуска садып турары ховар эвес. Чижээ, бо чылдың ноябрьда хамааты эш Данзырынга сугга киргеш, баксыраан далганны сатканы илереэн. Эш Окунев аңаа доктааткан бараан саарылгазының планын күүсетпейн турар. Ол бо чылдың II—III кварталдарының бараан саарылгазының планын күүсетпээн.

Чаа-Хөл райпозунуң баштаар чериниң садыгжы эш Окуневтуң ажылдарында илереэн бо четпестерни дарый узүткаар дугайында хемчег алыры чугула.

М. ӨЛЧЕЙ-ООЛ.

Сигенни төтчеглеп турар

Улуг-Хем районнуң Ленин аттыг колхозунуң 30 ажыг сараат сигени четче кажаалатынмаан. Ол сигенни доктаамал кадатта кирбээн мал кайы-хамаан чок чаза базып чип турар. 6 сараат сигенниң хөй кезиин мал чиген, 2 сараатты барык-ла дөгере чиир чедип турар.

Сигенни кажаалаар болгаш камгалалдыг тургузар дугайында колхоз баштаар чери шинтпир үндүрген, ындыг болза-даа, колхозтуң удуртукчулары шинтпирниң күүселдези дээш шыңгыы хемчеглерни албайн турар. Сигенни кажаалаар, камгалалдыг тургузар дугайында тускай ажылдаарыбиле эш Санчыга удурткан 7 кижи составтыг бөлүктү артель баштаар чери тургускан. Ол бөлүк баштайгы үеде чамдык хемчеглерни алган-даа болза, сөөлгү үеде оон ажылы чорувастаан.

Мал чемнерин, тараа, ногаа культураларын камгалалдыг тургузар дугайында айтырыгны колхозчуларның ниити хуралынга база чугаалашкан. Колхозтуң ниити болгаш колхозчуларның хуузунда малдарының кададын күштелдирер, малды бичиндаа ээн салып болбас, ээлчеглиг кадатка киирер дугайында ниити хуралга колхозчулар шинтпирлээн турган. Баштайгы үеде колхозчуларның хуузунда малы ээлчег ёзугаар кадатка кирген, ындыг болзадаа, малды кадарбас, сула салыр чоруктар база катап тывылган. Чижээ, колхозчуларның хуузунда малын ээлчег ёзугаар кадарар чурумун колхозчу Х. Шулуу күүсетпээн.

Ниити хуралдың шинтпирин үреп, малдың ажаалгазын суларадып, ниитиниң малынга хереглээр сигенни малга кайы-хамаан чок үрегдедип турар кижилерге харыысалга хүлээдир талазы-биле колхоз баштаар чери шыңгыы хемчеглерни албаан. Мал чемин төтчеглеге таварыштырып, ону камгалал чок тургузуп турар чорук-биле канчап-даа эптежип болбас.

К. ДОРЖУКАЙ.

ХЕРЕГЛЕКЧИЛЕРНИҢ НЕГЕЛДЕЗИН ДОЛУЗУ-БИЛЕ ХАНДЫРАР

Совет садыгны улам ынай хөгжүдер хемчеглер дугайында СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели бодунуң доктаалдарынга садыг талазы-биле тодаргай сорулгаларны айыткан. 1954—1955 чылларда чонга чугула хереглелдиң барааннарының садыглаашкынын үзүктел чок чорудар, садып алыкчыларны хандырарын эжижидер, бо үениң техниказы-биле деритинген садыг бүдүрүлгелериниң четкизин калбартыр, калбак хереглелдиң барааннарын хереглекчиге дүрген чедирерин организастаар ажылдарны садыг организациялары эзлээн эжижиткен.

Совет Эвилелиниң составынга Тываның кирген бо он чылдарның дургузунда ажылчы чоннарның материалдыг болгаш культурлуг деңнелиниң улуг өзүүшкүнүнге үндезилээш, хереглел кооперациязының бараан саарылгазы өзүп турар. 1954 чылдың 10 айларының иштинде бараан саарылгазы 100, 8 хуу күүсетинген. Областың ажылчы чонунга үлетпүр болгаш аъш-чемниң янзы-бүрү барааннарын 1953 чылдың чогуур үези-биле деңнээрге 17,4 миллион рубльге хөйүү саткан. Хөй-ниитиниң чемненилге черлери 10 айларының иштинде бараан саарылгазының планын 107,3 хуу күүсеткен.

1954 чылда чуртталга-амыдырал хандырылгазының 13 чаа бүдүрүлгелерин ажыткан. Оон иштинде даараныла, идик кылыр, баш үүлүүр, чурук тыртар черлер бар. Ниити продукция бүдүрүп үндүрериниң талазы-биле 9 айның планын 150,3 хуу күүсеткен. Капитал тулуушкунга берген хөрөңгилерни бо чылын чөп ажыглаан. Бо чылын 18 объектилерни ажыглалга киирген.

Совет садыгны калбартыр дугайында СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын күүсетпишаан, бистиң садыг ажылдакчыларывыс бараан саарылгазын калбартырының, садыгның культуразын бедидер болгаш саңхөө байдалын быжыдар талазы-биле боттарының ажылын көскүзү-биле эжижиткен.

Тыва облпотребсоюзтуң системазындан мурнакчы хереглекчилер ниитилелдериниң санынга Элегестиң ажылчын кооперациязы (даргазы эш А. Манузина) хамааржын турар хемчеглерни бо хереглекчилер ниитилели кыска хуусаанын иштинде боттандырып шыдаан болгаш бодунуң ажылын эжижиткен.

Садыш алыкчыларны хандырарының культуразын бедидериниче онза кичээнгейни салып турар. Садыг ажылынга чогуур көрүм-чурумну тургускан, ында чугула барааннарның доктаамал курлавыры бар, барааннарны садыш алыкчыларга көскү кылдыр делгеп салган. Көдээ ажыл-агый ажылдарының үезинде садыг болгаш столовая ажылдакчылары Элегес совхозтуң трактор болгаш хову бригадаларынче чугула хереглелдиң барааннарын болгаш аъш-чемни садыглазын үргүлчү организастап турган.

Ол кооперацияның ажылының чедиишкини хамыктың мурнунда, оон баштаар чериниң хереглекчилер-биле сырый харылзаалыг болуп, оларның негелдерин үргүлчү өөренип көрүп, садыг бүдүрүлгезиге кирген саналдарны болгаш чагыгларны өй-шаанда хандырып турганы-биле тайылбырлатынар.

Ажылчын кооперациязының баштаар чери болгаш эш Манузина боду садыгжыларның болгаш столовая ажылдакчыларының мергежилин бедидиринге улуг кичээнгей салып турар. Ажылчын кооперациязының ажыл-чорудулгазының чугула айтырыгларын баштаар черниң план ёзугаар доктааткан хуралынга коллективтиг чугаалажып турар.

1954 чылдың үшкү кварталының социалистиг чарыжының түннелинде Элегестиң ажылчын кооперациязынга Центросоюзтуң болгаш хереглекчилер кооперациязының ажылчыннарының профэвилелиниң Төп Комитединиң үшкү Бүгү-эвилел шаңналын тывыскан. Оон-биле кады облпотребсоюзтуң баштаар чери болгаш күрүне албан черлериниң ажылдакчыларының профэвилелиниң обкому 18 кижиге эң дээре садыгжы; 3 кижиге эң дээре повар; 3 кижиге эң дээре хлеб быжыкчызы база 3 кижиге эң дээре белеткелчи деп аттарны тывыскан.

Бо чедиишкиннер-биле кады хереглекчилер кооперациязының системазында боттуг четпестер болгаш ам-даа шинтпирлетинмээн чугула айтырыглар бар. Бараан саарылгазының планын күүседириниң талазы-биле дыка хожудап турар райполар бар. Оларга Кызыл горпозу, Таңды, Чөөн-Хемчик райполары, Кара-Сугнуң, Хову-Аксының болгаш Мөңгүн-Тайга сельполары хамааржыр.

Олар бараан саарылгазының планын дески эвес күүседип турар. чижээ, Чөөн-Хемчик райпозунуң 21 магазиннериниң түгле 11 магазиннер планын күүсеткен; Каа-Хем райпозунуң 23 магазиннериниң түгле 14-түү план күүсеткен. Мындыг янзылыг четпес байдал өске-даа хереглекчилер ниитилелдеринде бар. Хүн-бүрүнүн эргежок чугула хереглел барааннары үзүктели бээр чоруктар чамдык райполарда ам-даа бар. Чижээ, Чөөн-Хемчик райпозунуң, Кызыл горпозунуң эзлээн хөй магазиннеринге дус, ажыл-агый саваңы болгаш керосин чок болуп турган.

Тудуг айтырыы бистиң областың байдалында чугула ужур-дузалыг болуп турар, түгө дээрге, колхозчуларны өглерден бажыннарже шилчидери араттарының түгле чуртталга байдалын эжижидеринге илиг берип турар эвес, харын көдээ ажыл-агыйга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидиринге улуг ужур-дузалыг болуп турар. Ынчангаш, тудуг материалдары садарын организастаары онза ужур-дузалыг болуп турар. Облпотребсоюз үлетпүрдеп тускайлап берген фондуларны алырыныд талазы-биле боттуг хемчеглерни албайн турар. Ол чорук колхозтарның чоннуң тудуг материалдарынга бо негелдезин четче хандырбазынга чедирген. Шывыг материалдары, шил, олиф, будук, кайаг болгаш оон-даа өске чугула түүлдер амга чедир садыгларда үзүктелип турар. Чаа-Хөл райпозунуң магазиннеринге кадаг, балды, хирээ үр үениң иштинде чок турган, ынчаларга бо барааннар райпонуң складынга хөй турган.

Хөй-ниитиниң чемненилге черлериниң ажылы ам-даа чогуур негелдезинге четпес. Чемнериниң ассортиментизи эвээш болгаш ам-даа эжиживейн турар. Эзлээн хөй столовояларда болгаш чайнааларда чемнериниң шынары кулу, оон үжурунда ниити чемненилге талазы-биле саарылга планы кухня продукциязының саарылгазы-биле эвес, харын буфет барааннарының эң ылаңгыяда спирт садыглаары-биле күүсетинин турар таварылгалар бар.

Аъш-чем барааннарынга чоннуң өзүп турар негелдезин хандырарынга көдээ ажыл-агый продуктуларының белеткелин организастыг чорудары улуг ужур-дузалыг. Ынчалза-даа бо айтырыг талазы-биле эзлээн хөй четпестер болгаш чедир кылдынмаан ажылдар хөй. Көдээ ажыл-агый продуктуларын белеткээриниң талазы-биле бо чылын эзлээн чедиишкиниг болгаш болзувусса-даа, белеткелдерниң ниити байдалы доктаатынган планнардан дыка хожудап турар. Чижээ: Таңды райпозу садын алышкыннар планын түгле 74,4 хуу күүсеткен. Оон иштинде саржаг 14,9 хуу, ногаалар 36,2 хуу, картофель 15 хуу, балык 12,0 хуу, кат 4,9 хуу, мөөгү 2,0 хуу күүсетинген. Райпо планныг онаалдаларны түгле күүседир эвес, харын ажыр күүседир бүгү аргалар туроз-даа, ону ажыглап шыдаваан.

Белеткелдерни болгаш садын алышкыннарны организастаарының хөрөөнде улуг четпестериниң бары ажылчы чоннарның негелдерин долу хандырарынга улуг шаптыктыг болуп турар. Белеткелдер болгаш садын алышкыннар хереглел кооперациязынга бараан ышкаш чугула хереглеткиг. Мынчангаш, белеткелдериниң болгаш садын алышкыннарның чыл планнарын бүгү түүлдер талазы-биле чугаа чок күүседиринче белеткелчилериниң бүгү күженишкинин мобилизастаары чугула.

Хереглел кооперациязының ажылында улуг четпестериниң бирээзи болза, самчыгдалдарның болгаш оорлаар чоруктарының бар болуп турарында. 1954 чылдың октябрь 1-де турганы-биле алырга эгитинмээн самчыгдалдарның ниити түүү 3619,0 мүн рубль болуп турар. Өвүр, Тожу, Сүт-Хөл болгаш Каа-Хем райполарында самчыгдалдар хөй. Материал-харыысалгалыг кижилериниң ажылын хынаар ажылды хереглел ниитилелдериниң баштаар черлериниң, ревизия комиссияларының талазындан боттандырбайн турарындан самчыгдалдар болгаш оорлап-төтчеглээр чоруктар бар болуп турар. Кижилериниң эртем билинин болгаш ажыл-ишчи шынарын хынавайн, материалдыг үнелиг түүлдерни харылаар ажылга киирип турар чоруктар бар.

Хереглел кооперациязының ажылдакчыларының чугула хүлээлгези болза, калбак хереглелдиң барааннары-биле колхозчуларны, көдээ интеллигенцияны, совхозтар болгаш МТС-тер ажылдакчыларын, а ол ышкаш колхозтарны бүдүрүлге, ажыл-агый барааннары-биле долу хандырарының дугайында хүн-бүрүнүн сагыш салыры болур. Кооперация организациялары кыска хуусаанын иштинде кооперация садынын үндезини-биле эжижидер, көдээ магазин бүрүзүн четчир санныг барааннар-биле үзүктел чок хандырар ужурлуг. Культура-хереглелдиң барааннарынга чоннуң өзүп турар негелдерин бүгү талабиле хандырары болгаш ном садыглаашкының эжижидери хереглел кооперациязының ажылдакчыларының чугула сорулгазы болур ужурлуг.

Садыг ажылында бар четпестерни дүрген үзүткаар, ажылчы чоннарның негелде, хереглелдериниге кичээнгейни күштелдирер, садыг аппарадының ажылын сайзырадыр, күрүнеиің сагылга-чурумун хажык чок сагыырынга болгаш четпестер-биле демнесжириниге кооператив кадрларының бүгү күжүн мобилизастаар херек.

Социалистиг экономиканың чугула участоктарының бирээзи болуп турар садыг ажылынга чер-черниң партия, совет организациялары хүн-бүрүнүн чугула дузаламчызын көргүзүп, совет садыгны бүгү хемчеглер-биле сайзырадырынга шинтпирлиг дузалаар ужурлуг. Түгле маңаа үндезилээш бистиң областың хереглел кооперациязының ажылдакчыларының мурнунда туруп турар улуг сорулгалар чедиишкиниг шинтпирлетинин болур.

М. АГАПОВ.

Облпотребсоюзтуң баштаар чериниң даргазы.

Такпы болгаш кижиниң организминге ооң саълдары

Совет кижи бүрүзү ада-чурт физиологтарының ажылдары-биле, төп нерви системазының ажыл-чорудулгалыының болгаш ужур-дужазының дугайында өөредиг-биле, медицина эртеминиң амгы чедишкиннери-биле танышкаш, аарыгларны болгаш организминиң электен кырып баксыраарының талазы-биле ооң (кижиниң) амыдырал чорудулгазының шын хевириниң дугайында айтырыгны бодунуң мурнунга тургуспайн барып болбас.

Ол айтырыгны харыылавышаан, эң нептереңгей, ынчалза-даа эң хоралыг чаңчыл болур—такпылаар чоруктуң дугайын кижи бодаар херек.

Амгы үеде чер бөмбүрээниң кырында такпының янзы-бүрү хөй сорттарын тарып өстүрүп турар, оларның бүрүлери боттарында янзы-бүрү бүдүмелдерни сиңирген турар: никотин деп хоран, үстер, органиктиг кислоталар, протеиниг бүдүмелдер, ыяш дырандылары болгаш ооң-даа өскелер бар. Такпыны тыртып турар үеде ооң кургаг шуулуушкун өртени деп адап турар болуушкун болур.

Янзы-бүрү үнүш бүдүмелдерин өртеткен үеде тыптыр пиридин азы ооң үнген түүлдер ышка тыптыр. Ол болза бусталчак үстүг бүдүмелдер-дир, такпы тыртыкчыларының эртенги чедулу, боостаанын, дылдын, думчук иштиниң ылчыргай чуга каырттарының хувулуушкуннуг үремишкинин ооң ужурунда болур. Кузуму чок бүрүлерни безин тыртарга баш дескинер, кустуруксаар, кустурар чоруктарны болдуруптар деп чүвени шинчилелдер көргүзүп турар. Ол болза, колдуунда такпы ыжының өске бир кезээ болур—углеродтуң ажындызының— СО-нуң дээшкининиң түңнели болур. Барык-ла бүгү үнүштүг бүдүмелдериниң оожум эртериниң чайлаш чок, аар-саар продуктузу—углеродтуң ажындылы такпы ыжында 8 хуу чедир санныг бар. Ханче киргеш, ол ажынды ханның составынга хораны чедирер, кызылар бүдүмел—гемоглобинни каттыштырып, баш аартыр, хан четпестээшкинин, чем хайылдырар черлериниң үреликшкинин болгаш өске-даа аарыгларны тывылдырар.

Такпының бүрүлериниң-даа, ооң ыжының-даа хоралыг кол бүдүмели ханың чоруур алкалоид—кузум болур, ону эң баштай-ла 1828 чылда арыг бодун тып алган. Такпының янзы-бүрү сорттарында ол 5—6 хуу чедир санныг чоруур болгаш ол болза, өң чок азы үгле сарыгзымаар өңнүг, щелочилиг реакциялыг болгаш ажыг амданныг боралдыр үстелчек суук чүве болур. Ол суук чүве кончуг хоралыг. Арыг кузумнуң 2—4 дамдызы улуг кижини өлүрүп каар күштүг болур.

Дириг организминиң нерви системазы бедик хөгжүлделиг болган тулум-на, кузум дириг организмге улам күштүг дээп турар. Амёбаларр ышкаш, ындыг бедүүн дириг амытаннар кузумнуң 1 хуулуг эзилдириинге хостуг эштип чоруурлар, ынчалза-даа ытты өлүрүптеринге ооң 1—2 дамдызы четчир. Чылыг ханныг дириг амытаннарга ооң дээри нерви системазын баштай хөделдириптер, а ооң соонда баксыраып бергедедир. Нерви системазының кезектерин шилип тургаш дээр морфий, кокаин ышкаш, ындыг хораннардан (наркотиктерден) кузумнуң ылгалы болза, нерви системазының төп-даа, мага-боттуң чер-черинде-даа бүгү участоктарынга саълдарны бир дөмей чедирер. Бир папироста 2—3 миллиграмм кузум бар болур. Мынчангаш, он шаа папиростарны такпылааш, кижи 20—30 миллиграмм кузумну синирип ап турар-дыр (100 миллиграмм кузумнуң дээшкини—кижиниң амыдыралынга айыылдыг байдалды чедирер, а ооң хораны синилдиг кислотаның дээшкининге бичин-ле четпейн турарын бодап көрээлиңер).

Такпы хораннаашкыныының хөй нуруузу кончуг айыылдыг характерлиг болуп турар. Ооң хораннаашкыныының чиик хевирлери чаа такпылап чоруур улустарга болгаш такпыга биче чаңчыккан улустарга болуп турар. Элээн каш катап такпылапкан соонда дараазында демдектер көстүр: баш дескинер, соок дер төктүр, кустуруксаар, тыныштадыр, үрек согары дүргедээр, холдар, буттар сирилеп, кошкалар, баш аарып эгелээр. Бир эвес такпылаарын дораан соксадыптар болза, ол таарымча чок болуушкуннар чиде бээр. Ынчалза-даа долгандыр турарлардан көрүп чаңчыгар чорук тиилеп, чаа эгелеп такпылап чоруур кижи — такпы ыжынга бодунуң организмин чаңчыктырыксаар күзели тиилеп, такпылап өөрени бээр. Ческининшкин чокка ол кижи такпылап өөрени бээр, а ооң соонда тыптып келир рефлексиниң ажылдатынган хемчээ-биле такпы тыртары шуут негетинип, ооң күзелин хандырып турар апаар.

Такпы хораннаашкыныының аар хевирлеринде чараазы дыка төктүр, кустуроор, куду олуртур, судал баштай дүргедээр ооң соонда оожумнаар, тыртар, а алактың соонда тыныш үрек согары соксай бээриниң уламында кижи өлүр. Мындыг янзылыг хораннаашкын «эмин эртир такпылапканының», ылаңгыя аш ижинге, үйгу чок болган дүненің соонда, эмин эртир шагзыраан соонда, а чамдыкта хөй арага ишкен соонда такпылаарга көстүп турар.

Кижиниң организминге такпы канчаар дээп турарыл?

Улуг хырынга (кодуга), шөйүндүлерге кузумнуң саълдарын кижиниинден-даа, малдыындан-даа эки өөренип көрген. Ол хоран чемге хөөнүү кудуладыр, улуг хырынның, шөйүндүлерниң ылчыргай чуга картын баксырадыр.

Бистер чем чиксей бергенивисте улуг хырын боду чыырлып кызырлы бээр деп үве билдингир болгай. Кузум нерви системазының хан эргилишкинин, тынышты башкарар нерви системазының белдирлеринге деттеш, улуг хырынның ол чыырлын кызырлырын моондактаар. Такпылааш 15 минута болган соонда улуг хырынның халыраары соксай бээр. Такпыны тыртпайн боларга 4—5 минута болганда ол чыырлыышкын катап тургустунар.

Нерви системазынга дегбишаан, кузум чем хайылдырар оруктарның бестериниң ажыл-чорудулгазын белдер. Ыттың кежиниң адаанче кузумнуң чөгенчиг кошкак эзилдирин сыкыртыптарга улуг хырын адаының безиниң суук үүлүнүң үнери дыка көвүдей бээрин дуржулгалар көргүскен. Дыка такпылаар кижилериниң улуг хырын адаанда безиниң суук үүлү үргүлчү төктүп чоруурун тодаргай,ол чорук болза улуг хырынның суук үүлүнүң бедиринге чедирер, а ооң соонда улуг хырынның чуга карты аарып, оюлганнаар аарыгга чедирери тодаргай-дыр.

Үрек, хан-дамыр системазынга кузумнуң дээри эң шыңгыы болуп турар. Такпылаарга судал дүргедээр деп үве билдингир. Күш культуржу (спортчу) кижилер мынчангаш, ылаңгыя маргылдаалар үеэзинде такпылаарындан ойталап чоруурлар, такпылаар чорук үрекке дээр, ооң ажылын кузум баксырады бээр деп үвени олар билип турараар.

Судал дүргедээриниң аңгыда, такпылап турар үеде хан базыышкыны бедирер, а ооң соонда нормазындан кудулай бээр. Үрээ аарыг улустарга хан базыышкынының ол кудулаашкыны үректиң ажыл-чорудулгазынга шыңгыы азы мырыңай айыылдыг кудулаашкынны тывылдырын болур. Такпылавас кижилерге бодаарга такпылаар кижилериң үрээниң шын чыырлын (соп) турары үрелген турар.

Такпы такпылаар кижилериниң үрек (аритмия). Чамдыкта такпылаар кижилериниң үрек дужу аарыыр. Такпыны соксаткан соонда ол болуушкуннар аналаа чиде бээр.

Бо бүгү болза үректиң ажыл-чорудулгазының түр үреликшкиннери болур. Ынчалза-даа такпылаар чорук, бир эвес кижиге артериосклероду (артерия тканьнарының аарыы) тывылдырбас-даа болза, ону хөгжүдеринге, эң ылаңгыя үректиң улуг вена дамырларының склеродун (тканьнарның аарыын) хөгжүдеринге арганы берип турар, ол чорук ёзулуг-ла стенокардияга чедирип болуру чадавас. Чамдык малдарны шинчилеп турганындан ону херек кырынга көргүскен, а аарыг кижилерни шинчип көрүп турганының түңнелинде вена артерияларының склерозундан аарадан 2 муң кижиниң иштинден 840 кижиниң аарыы анаа такпылаар чоруктан аарыгның чугула тыптыр чылдааны болганын доктааткан.

Делгереңгей бодалдарга улуг такпылаар чорук тыныш органнарынга эвээш саълдарлыг болуп турар. Бо таварылгада кузумнуң хоралыг дээшкини ындыг-ла тодаргай эвес болуп турар. Ынчалза-даа такпылаар чорук тынышты, харын бронха астмазынга (өө-тынар аарыг) чедир үрептин болур: такпының ыжы өкпе хөгжүргештериниң (бронхоларының) иштики картынга чатыла берген чоруур эпиталлияларның чуга ылчыргай карттарынга багай саълдарны халдадып турар. Такпылаашкынның түңнелинде өкпениң нарын тканьнары хувулуп аарыыр, ооң функциязы (ажылы) үрелир. Мынчангаш өкпези аарыг улуска, ылаңгыя туберкулёзтан аарып чоруурларга эмчиниң кол негелделериниң бирээзи болза такпылаар чорукту дораан соксадыры болур.

Ооң аңгыда такпылаар чорук-биле холбашкан такпы амблиопиязы, ындыг аарыгларның дугайын база кыска чугаалаа эки. Ол аарыгның үезинде көөрүүнүң нервизиниң хувуланының түңнелинде кижиниң көөрү дыка баксыраар. Такпылаар чорук эриннериң болгаш дылдың рак аарын тывылдырарынга арганы берип турар дугайында тода бадыткалдар бар. Бо бүгү чүүү чугаалап турарыл дизе, такпылаар чорук болза кижиге чугаажок хоралыг чаңчыл болур.

Ол хоралыг чаңчыл-биле демисежириниң аргалары кандыгыл?

Оларның эң чугулазы кижиниң организминге такпының дээшкининиң дугайында бүгү-ле билдингир түүлдерни калбак массаларга чедирери, ону тайылбырлаары болур. Такпылаар чоруктуң хоралының кым билгенил, ол кижи бодундан: «чүгеле такпылаар ирги мен? бодазыыза эки-дир, бо хоралыг чаңчылды кагза эки эвес бе?—деп айтыргаш шыңгыы боданыр ужурлуг. Такпылаарын каапкан кижи чүгле бодунуң калыын эки-жидер эвес, харын бодунуң сергек хөөнүн белиер, бодунуң күзел шынарынга бүзүрелин бедидер, ол болза, эң ылаңгыя нервилиг хорадаачал кижилерге онза чугула деп үвени билип чоруур ужурлуг.

Такпыны каар дээш чамдыкта нерви эмчиниге барып, үйгу келдирер, оожуктурар эмнерни ажыглап турар. Ынчалза-даа ол хоралыг чаңчылдан бодунуң күзелсоруун мөөнөп тургаш, адырлыры эргежок чугула. Такпылаар чорукка улур демиселге баш улур камгалаңнарының ажылдарын чорудары улуг ужур-дужалыг. Такпылаар чоруктуң хоразының дугайын аныяктарга, школа назылыларга бүзүредип чугаалаар херек. Олар улуг кижилерни өттүнгеш, такпылап эгелээрлер, а ооң соонда оларга шуут чаңчыл болуп артып, организм орта чаңчыга бээр. Бо бүгүнү тайылбырлап угаадыры эргежок чугула.

А. РАПОПОРТ,

медицина эртемниериниң кандидады.

Герман айтырыг талазы-биле дугуржулгалар чедип алдынар аргалыг

БЕРЛИН. Барыын Германияның декабрь 3-те унген солуннары Европага тайбыңны болгаш айыыл чок чоруктуң хандырарының талазы-биле Москвага доозулган Чөвүлел хуралдың дугайында барыын талакы телеграф агентилеллериниң доп-чу дыңнадыгларын парлагылаан. Парижтиң шериг дугуржулгаларын бадылаптар болза, Москва чөвүлел хуралының киржикчилери боттарының чепсектиг күштерин «каттыштырарын» болгаш ол чепсектиг күштериниң «кады дээди командылал черин» тургузарын шиитпирлээн деп ол бүгү дыңнадыгларда чугаалап турар.

Париж дугуржулгаларының болгаш герман милитаризмни катап төрүтүндүреринің «айыылдыг оруундан» барыын талакы күрүнелерни Москва Чөвүлеп хуралының киржикчилери боттарының кады кылган Декларациязында кичээндирип турар деп чүвени чүгле доора медээлерде айтып турар.

«Дер таг» болгаш «Ди нейе Цейтунг» солуннар герман айтырыгны шиитпирлээри Москва Чөвүлел хуралынга киришкен күрүнелериниң кол сорулгазы болган, ынчангаш бир эвес барыын талакы күрүнелер Барыын Германияны катап чепсеглээринден ойталаар болза, 1955 чылда нинти-герман сонгулдаларны чоруудар дугайында дугуржулга чедип алдынып болур аргалыг деп демдеглеп турар.

Москва Чөвүлел худалының дугайында «Нейе рейн-цейтунг» солуннуң бодунуң тайылбырларында бижип турары болза: «Политика талазы-биле алырга, Москва чөвүлел хуралының шиитпирлери кончуг чугула болуп турар. Барыын-чүктүң политиктиг ажылдакчылары Германияның чаңгыс эвин катап тургузарының перспективалары париж дугуржулгаларын бадылаач соонда экижиир деп хөй удаа медеглеп келгеннер. Амгы байдалдарда ол бадыткалдың кайы хире шынныг болурунга чигзинип турар бис».

(СЭТА).

Барыын Германияны чепсеглээринге удур Францияда удурланыышкыннар

ПАРИЖ. Барыын Германияны чепсеглээр дугайында барыын талакы күрүнелериниң шиитпири болгаш Францияның айыыл чок чоруунга кыжанышкыннарының дыңзаанда француз хөй ниитизиниң эң-не калбак бөлүктерин хайыктырып үндүрген. Лондон болгаш париж дугуржулгаларын бадылаарын болдурбас дээш француз улус бүгү күженишкинин салыр. Бо дугуржулгаларга удур демисел бүгү чуртту хаара тудуп турар.

Барыын Германияны чепсеглээринге удур тайбың талалакчыларының шимчээшкининиң Национал Чөвүлелиниң кыйгырыының адаанга ат бижидилгелериниң чыылдазы бүгү Францияда чедишкинниг эртип турар. Бо документиниң адаанга 1500 муң ат бижидишкиннерин чыгган.

Тайбың талалакчыларының шимчээшкининиң Национал Чөвүлелиниң медээзибиле алырга, Сена, Кот Дю Нор, Па Де Кале, Буш Дю Рон болгаш өске-даа департаментилерниң хөй-хөй бүдүрүлгелеринге кыйгырыг адаанга ажылчыннарның 100 чедир хуузу ат салып турар.

Париж дугуржулгаларын күштүг болдурарынга удур бадылаар дээш негелдени парламенти депутаттарынга салыры-биле түскай төлээлерни француз улус чорудуп турар. Бо чорудулгалар Францияның парламент бөлүктеринге саълдар халдадып турар, Барыын Германияны чепсеглээр дугайында дугуржулгаларны күштүг болдуруп бадылаарынга удурланып турарларның турушу байдалы сөөлгү үеде быжыгып турар.

Францияның чүс-чүс кол болгаш муниципал чөвүлекчилери, база ол ышкаш хоорайлар даргалары Германияны чепсеглээринге удур санал киирип турар. Департаментилериниң хөй-хөй кол чөвүлелдери коллективтиг медеглелдери-биле болгаш резолюциялары-биле Германияны чепсеглээринге боттарының удурланып турарын бадыткап турар.

Лондон, париж дугуржулгаларын күштүг болдуруп бадылаарынга удур база коллективтиг-айыыл чок чоруктуң айтырыгларының талазы-биле сонуургалдыг күрүнелериниң чугаалажыышкыннары дээш үве чугаалаанар: фронтучулар турганнарның ассоциацияларының национал эвилели, башкыларның национал профэвилели, чыыдыышкын ажылдакчыларының автономнуг федерациязы, запаста республиканчы офицерлериниң болгаш унтер-офицерлериниң федерациязы, герман айтырыгны тайбың шиитпирлээри дээш демиселдиң француз комитеди, тайбыңны болгаш көдээ ажыл-агайны камгалаар демиселдиң национал тараачын комитеди, француз хөрээженнериниң эвилели болгаш өске-даа организациялар.

(СЭТА).

АКШ-биле шериг эвилелиниң уржуктуг түңнели

Пакистанның ажылчы чоннарының байдалының дугайында индий парлалганың бижип турары

ДЕЛИ. «Көстүп көрбээн экономиктиг кризис» Пакистанга кыжакып турарын «Бомперс энд Индастри» деп индий сеткүүл бижип турар. Бо чылдың 9 айларының иитинде экспорттан даштыкы валютаның кирип турарын эрткен чылдың чотуур үези-биле деннээрге кызырылган, хереглел бараанларының өртээ барык 300 хуу улгаткан.

Пакистанда ажыл чок чорук өзүп турар, ынчаарга ажылчы чоннар «чугаалаар аргажок багай байдалда турун турар» болгаш «чоокку келир үеде оларның байдалын экижидеринге кандыг-даа идегел чок» деп «Ивнинг стар» солун медеглеп турар. Бо бүгү чоруктар болза, «Пакистан АКШ-биле шериг эвилелинге киргениңден» тайылбырлатынар деп солун демдеглеп турар. Пакистанның чазаа «үндүүглерден кирген хөреңгилериниң 80 хуузун чепсектиг күштерге чарыгдап турар. «Пакистанның материалдыг курлавырларын болгаш кижи күштерин АКШ-тың эргезинге берип турар» деп солун бижээн. Мындыг янзылыг политика «Пакистанның экономиказын америк экономиканың сөлбыры болдуруп турар» деп солун түңнелинде демдеглеп турар.

(СЭТА).

АКШ биле чанкайшичи бөлүктериниң аразында шериг дугуржулгазының чардынганы

НЬЮ-ЙОРК. АКШ-тың Филиппиннер болгаш лисынманчылар-биле чарган шериг пактыларының үлегерин ёзугаар тургустунган Каттышкан Штаттар биле чанкайшичи бөлүктериниң аразында шериг дугуржулгазынга Вашингтонга ат салынган.

Керээниң негелделерин ёзугаар АКШ «Тайваньга болгаш Пескадор ортулуктарынга, а ол ышкаш оларның чанынга оларның камгалалынга хереглетинип болур шак ындыг өмерик күргаг чер, агаар болгаш далай күштерин тургузар». Керээ доктаамал эвес хуусаада чардынган.

Керээниң алыс утказындан биллиниг турары болза, ол керээниң сорулгазы Тайваньга болгаш Пэнхуледао (Пескадор) ортулуктарга америк эжелелди тода эвес үеже узадыры болур.

(СЭТА).

Француз конституцияның антидемократтыг реформазы

ПАРИЖ. Францияның национал хуралы 141 бадылашкыннарга удур 412 бадылаашкыннар-биле чазактың деткээн конституцияның реформазын бүрүнү-биле чүүлдүг деп көрген. Шак ол антидемократтыг төлевилел дээш социалист радикалдар,«хамаарышпас республиканчылар», «социал республиканчылар» болгаш өскелер-даа бадылаанар. Коммунистер, депшилгелиг республиканчыларның эвилелиниң кежигүннери болгаш өске-даа чамык депутаттар төлевилелге удур бадылаанар.

Конституция реформазы болза, 1946 чылдың конституциязында киргеш чамдык демократтыг дүрүмнерни күш чок болдуруп турар. Ол реформа болза, хоойлу чогаадылганың аргазы-биле күүсекчи эрге-чагырганы күштелдирип, республиканың чөвүлелиниң калбак бүрүн эргени берип, ону француз реакцияның чөленгижи болуп турган дайын мурнунуң сенатынче херек кырында хуулдуруп турар. Чүүлдүг деп көрген төлевилел депутаттарның дээш болбас парламент принципин үреп турар.

Француз барыын үелдиг бөлүктерден ол антидемократтыг конституция реформазы конституцияны моон соңгаар эде көөрүнүң оруунче чүгле баштайгы базыны көрүп турары тодаргай.

(СЭТА).

Колхоз бүдүрүлгезинге киришпейн турар

Өвүр районнуң «Кызыл тук» көдээ ажыл-агай артелиниң чамдык кежигүннери колхоз бүдүрүлгезинге киришпейн турар. Чижээ, Чарык, Сандан-оол, Солунам, Кара-Шулуу олар күш-ажыл кылып шыдаар 16 кижилиг өг-бүлези-биле кады колхоз бүдүрүлгезинге киришпейн, боттарының хуу ажылын кылып турараар.

Колхозчу эш Чарык чыл иштинде үчүгле 58 күш-хүн ажылдаан, Кара-Шулуу күш-хүнүнүң минимумун чыл-бүрү күүсетпейн келген болгаш колхоздуң Хорумнуг-Ойда 200 тонна сигенин кажаалаар тургаш, ол хүлээделгезин күүсетпээнинден, сигенни мал чип дооскан. Чарык биле Кара-Шулуу оларның эдилелинде ат, шарыларның оорга-мойну ойбак, ажыл кылыр аргажок болуп турар.

Көдээ ажыл-агай артелиниң Уставын үреп, күш-хүнүнүң минимумун күүсетпейн турар колхозчуларны колхоз баштаар черинден база ревизия комиссиязындан шыңгыы көөрү негетинип турар.

О. АНГЫР-ООЛ.

Тудуг ажылын боттуг удуртур

Колхозтарда тудуг ажылы ылаңгыя бистиң областың амгы байдалында кол айтырыгның бирээзи. Ындыг болза-даа, удуртулганың ажыл-ишчи эвес, багай тургустунганындан чамдык колхозтарда тудуг бригадалары дыка четпес ажылдап турар.

Таңды районда Жданов аттыг колхоз тудуг материалы белеткеп алырынга таарымчалыг байдалда, ол хирезинде эрткен чылларда тудуг планын үргүлчү күүсетпейн келген. Бо чылын чурттталганың 12 бажыңнарын кылыр тургаш, чүгле 2 тудугну ажыглаар кирген, а 4 кажаанын орнунга чүгле 1 кажаа кылынган.

Тудуг бригадазында (удуртукчузу эш Оргалев) күш-ажылдың организастыы дыка четпес тургустунган, ында чүгле 13 кижи бар, оларның безин аныяк кезии ажылга үнмейн баргылаар. Бо дугайы колхоз баштаар черинің даргазы эш Артемовка биллингир турбуже, боттуг хемчет албайн келген.

С. ТАНЗЫН-ООЛ.

Үрезин урарынче кичээнгей салыр

Чаа-Хөл районнуң «Тиилелге» көдээ ажыл-агай артели келир чылдың үрезинге 200 ажыг тонна тарааны белеткээр тургаш, ам чүгле 6 тонна кызылтас, 3 тонна арбай үрезинин урган.

Колхозта тараа арыглаар 4 машина бар. Оларның септелгезин хандырбаанындан чүгле ийи машина ажылдап турар. Ол ажылдап турар машиналарның септелгезин ей-шаанда кылбайн, техниктиг ажаалгазын багай тургусканындан олар доктаамал эвес ажылдап, хүнде 500—600 килограмм тараа арыглап турар.

Үрезин уруп алырынче кичээнгей багай салдынган болгаш ажылчын күжүн шын эвес организастаан. Бо харыысалгалыг ажылда чүгле 8 хире уруглар ажылдап турар, а оларның кылган ажылының шынары кончуг куду болуп турар.

Үрезин уруп алырынче кичээнгей салыр өйү келген.

Ч. САТ.

Суд залындан

Барыын-Хемчик районнуң Шекпээр сумузунуң хамаатылары О. Очур-оол, М. Очур-оол, Экер-оол олар О. Чал-ооллуң инээн оорлап садыпаанының дугайында херекти районнуң улус суду үзүп шииткен.

Хамаатының өнчүзүнге халдап, социалистиг хоойлуну сагыштыы-биле үрээн кем-бурулулгаларны 1947 чылдың июнь 4-те үндүрген ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң «Хамаатыларның өнчү-хөреңгизиниң камгалалын күштелдирер дугайында Чарлыының» 2 кезээниң 1 үүлү-биле буруудалып, О. Очур-оол, М. Очур-оол, Экер-оол оларны 7—7 чылда хосталгазын казып, күш-ажыл лагеринге шииткен.

Д. ТАРААЧЫ.

Румыния биле Албанияның аразында садыг дугуржулгазы

БУХАРЕСТ. Румын телеграф агентилелиниң медээзин ёзугаар алырга, Румын Улус Республика биле Албанияның Улус Республиказының аразында бараан солчуушкунунуң болгаш төлежилгелер дугайында дугуржулгага Бухарестиге ат салынган.

Ол дугуржулга ёзугаар Румын Улус Республика Албанияга нефть продуктулары, саазын, пил, толь болгаш өске-даа барааннар бээр. Албания хром рудазын, маслинаны, цитрустуг болгаш өске-даа бараанларны Румынияже үндүрер.

(СЭТА).

Копенгагенде кыдат уран-чечен кылыгларының делгелгези

КОПЕНГАГЕН. Кыдат-биле культура харылзазының дани иитилели Копенгагенге кыдат уран-чечен кылыглар делгелгезин организэстаан. Делгелгени Данияның найыслалының чурттакчылары улуг сонуургал-биле көрүп турар. Хөй саныг көрүкчүлер кыдат сиилилгени, дозулан кылган кылыгларны, литографияны болгаш өске-даа делгелгелерни улуг сонуургал-биле көрген.

(СЭТА).

Америк фермерлериниң орулгалары кызырлып турар

НЬЮ-ЙОРК. Америк фермерлериниң орулгаларының улам-на кудулаашкынының дугайын «Джорнал оф коммерс» солун дыңнадып турар. Фермерлериниң арыг орулгазы эрткен чылдыынга удур бо чылын 0,8 миллиард долларга, 1947 чылдыынга дөмейлээрге, 4,3 миллиард долларга эвээжээр деп ол солун бижип турар. «Бар медээлер ёзугаар алырга, фермерлериниң арыг орулгазы 1955 чылда кудулап үргүлчүлээр...» деп ол солун немеп бижээн. Ол солуннуу-биле алырга, ол кудулаашкын барык 7 миллиард рубль болур.

(СЭТА).

АКШ-та ажыл чок чорук

НЬЮ-ЙОРК. Тускай медээлер АКШ-та ажыл чок чоруктуң өзүп турарының дугайын херечилеп турар. Күш-ажыл министерствозунуң дыңнадыын ёзугаар алырга, октябрьда чүве ажылдан кылыр үлетпүрге эрткен чылдың октябрьга бодаарга 1,3 миллион эвээш ажылчыннар ажылдап турган, ол-ла үениң дургузунда транспортка ажылдап турган ажылчыннарның саны 235 муң, а даг рудазының үлетпүрүнге —112 муң кижи чедир кызырылган.

Дыңнадыгда демдеглеп турары-биле алырга, бо чылдың баштайгы 9 айларында дургузунда 1300 муң ажыг америк ажылчыннар боттарының бүгү пособиелерин ажыл чок чорукка үндүрген болгаш ажыл тыппааннар.

Ажыл чок кижиниң эң чугула хереглелин безин хандырарынга четпес пособиениң азырганчыг түүнүн профэвилел парлалгазы демдеглеп турар.

(СЭТА).

ФРАНЦИЯНЫҢ НАЦИОНАЛ ХУРАЛЫНДА

ПАРИЖ. Ноябрь 4-те унген солуннарның бижип турары-биле алырга, «социал республиканчы» Альбер Биньон национал хуралдың эргидеги фронтучуларының херектериниң талазы-биле комиссиязынга париж дугуржулгаларын бадылаарының дугайында хоойлу төлевилелиниң талазы-биле илеткел кылырындан ойталаан. Ол боду «социал республиканчыларның» парламент бөлүктериниң негелдезинге дүүштүр ынчаар шиитпирлээн.

Парламентиниң санал оналдарын декабрь 14-тен 20-же соңгаарлаткан чорук Боннуң чагырыкчы бөлүктерин дувуреткен деп солуннар демдеглеп турарлар. «Фигаро» солуннуң Боннда корреспондентизиниң бижип турары болза, хуусааны ынайладыр дугайында шиитпир Боннда «улуг шугуладаашкыннарны» болдурган, чүге дээрге, ол чорук «европаның камгалал иитилежилгезин» буураашкынга чедирген «француз чайгылымышкыннарның катыштаашкыны» болу бээр чадавас дээриниң дугайын ында айыылзыныр турар.

(СЭТА).

—o—

Харыысалгалыг редактор Д. О. БЕГЗИ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчузу, бажың № 3, ТЕЛЕФОННАРЫ: Харыысалгалыг редакторнуң 3—62, харыысалгалыг редакторнуң көдээ ажыл-агай, культура болгаш амыдырал киллдистериниң болгаш бухгалтерияның—3—65, харыысалгалыг секретарьның 4—98, иштики информация, оралакчызының 3—68, партийжи амыдырал, пропаганда болгаш агитация, чагаа, үлетпүр транспорт киллдистериниң—3—88.

ТС—02120. Культура эргелелиниң типографиязы